

СВОБОДНИТЕ ПАЗАРНИ РЕШЕНИЯ: ОПИТЪТ НА МАЛКИТЕ СТРАНИ

Малка страна – голям пример (Швейцария)	3
Ирландия – „Келтският тигър“	6
Словакия – всичко е възможно	9
Съревнование в правилата на играта.....	11
Естония – история с щастлив край	14
Създават ли гейзерите благосъстояние в Исландия	17
За ползата от търговията с вътрешна информация.....	19
Сингапур – спестяване и успех	22
Стопански ефекти от социалната демокрация.....	25
Политиката на реформи, ускоряващи стопанския растеж. Случаят на Грузия.....	28
Чили – пионерът в Латинска Америка	33
Хонконг – най-свободната икономика в света	36
Ботсвана – африканският диамант	38
Нова Зеландия – обратно към групата на богатите държави.....	40
Литва – балтийския първенец	42
Албърта – дивата роза на Канада	44
Независима Шотландия и ЕС.....	46
Бахрейн – арабският реформатор.....	49

В периода септември 2006 – януари 2007 Институт за пазарна икономика публикува във вестник Дневник 18 статии. Целта на рубриката е да разпространява знания за пазарни решения на проблеми в областта на развитието на благосъстоянието, правата на собственост и политическата уредба в “малки страни”.

Рубриката беше възможна благодарението на наградата на ИПИ - “Темпътът” за 2006 година на фондация *Атлас* за дългогодишните си усилия и принос за поддържане на принципите на свободата и пазарната икономика.

Приятно четене!

© Институт за пазарна икономика

www.ime.bg

1463 София

бул. Патриарх Евтимий 61, ет.3

тел./факс: (02) 952 62 66, 952 35 03

Малка страна – голям пример

Виктория Кързън Прайс¹

Малките западни държави обикновено са богати. Главната причина е, че те търгуват повече от големите. Австрия (след 1918 г.), Белгия или Люксембург запазват независимостта си благодарение на късмет. Много малки държави изчезват между XVII и XX век. Но Швейцария, Холандия и някои други оцеляват. Географското положение помага, но съществено е, че те са значими търговци, достатъчно са богати, за да наберат силна армия или флота. Свободната търговия е част от историята на политическо им оцеляване.

Швейцария е най-любопитният случай. През XII век, неколцина смели мъже от прокарат мост над алпийското ждрело на река Ройс и превръщат една глуха долина в главен търговски път към прохода Сен Готар. Планинските жителите забогатяват от таксите за преминаване по моста, от хубавите хотели за уморените пътници и от това, че те сами търгуват между Северна и Южна Европа. С богатството си те “купуват свобода”: плащат на император Фридрих II, за да се спасят от местния владетел Рудолф Хабсбургски (точната сума не е известна). Така те хора получават правото сами да избират съдиите си, да решават делата си и да не зависят от никого. Когато наследниците на Рудолф осъзнават, че малката, богатата и стратегически важна група планинци са се освободили, изпращат армия да ги завладеят. Но трите кантона на Швейцарската Конфедерация вече притежават достатъчна военна мощ и любов към свободата, за да отблъснат нападателите.

Любовта към свободата, договорите и пряката демокрация

Любовта към свободата се разпространява бързо: Швейцария датира от 1292 г., когато три планински общини (Ури, Швиц и Унтървалден) се заклеват тържествено и тайно да отстояват заедно свободата си от Хабсбургите и от когото и да било друг. Постоянните битки създават вътрешните връзки в интересния, възникнал с времето сбор от северняци, южняци, немци, французи, италианци, романи, католици, протестанти, планински селяни и търговци. Швейцария, преди и наред със САЩ, е една от малкото наистина договорни държави, създавани някога. Повечето от другите са сътворени чрез завладяване и подчинение. Швейцария възниква от доброволни споразумения, подкрепяни от малки суверени общности вече около 800 години. И оцелява, обкръжена от агресивните национални държави - Франция и Германия (основателки на днешния ЕС).

Друг аспект на свободната и доброволна природа на швейцарската държава е системата на пряка демокрация. Трите първоначални кантона не са нищо друго освен високи планински долини, в които суровият климат е наложил дисциплиниращи и напредничави стратегии за оцеляване. Било е безсмислено да се отглежда добитък на самостоятелни малки пасища. Земята е трябвало да бъде обработвана колективно, без място за грешки. Така всички способни мъже са взимали заедно важните решения. Новоприсъединилите се към първоначалните три кантона, изискват да бъдат част от тази невероятна институция. Пряката демокрация е част от сделката. До ден днешен швейцарците постоянно гласуват по всякакви въпроси на общинско, кантонално и федерално ниво. Гласуванията често са противоречиви. Например през март 2005 Женева гласува: а) да не се увеличават данъците, б) да не се намаляват помощите за безработни и в) да се направи промяна в конституцията за въвеждане на изискване за балансиран бюджет. Това влуди политическите партии; избирателите всъщност казаха: “намалете заетостта в и преразпределението през държавния сектор”. (Затова леви и

¹ Това е силно съкратен от Красен Станчев вариант на слово, изнесено пред срещата на Обществото “Мон Пелерин” в Исландия, с нейното любезно разрешение; пълният текст на словото може да бъде прочетен на: www.easibulgaria.org

десни партии се стремят да ограничат правото на референдум, борейки се уж за "ефективност" на правителството. Засега вироглавите избиратели отхвърлят тези идеи.)

Пряката демокрация е основната пречка, поради която Швейцария не може да се присъедини към ЕС: всяка европейска директива би била подложена на референдум с много малки шансове за успех. Политическата класа иска швейцарците да се присъединят към ЕС и да премахнат пряката демокрация.

Държавно преразпределение, гратисчии и данъчна конкуренция

Въпреки пряката демокрация, в Швейцария делът на правителствените разходи към БВП е равен на средния за страни-членки на ОИСР, особено след ръста на социалните разходи след 1980 г. Това доказва, че не съществува закон срещу икономическото самоубийство, че демократични страни могат свободно да решат да рушат икономиките си. Все пак Швейцария не е стигнала чак дотам. Все още има надежда, че упованието в собствените ѝ сили ще измести доброжелателите, които искат светът да бъде по-добър, по-мил и да загладят острите ръбове на капитализма. Швейцария още не е избягала от общата "тенденция на времето", обхванала Западна Европа след 1945 г. и започнала да отслабва едва сега, вследствие на нулевия икономически растеж и високата безработица.

За разлика от ЕС, Швейцария не е обърнала гръб на свободната търговия, ако не се брои селското стопанство. Тя не защитава търгуемите си стоки и винаги е впечатлявала с откритост си по отношение на повечето услуги – правни, застрахователни, банкиране. Причината е проста: в другите демокрации партиите винаги се опитват да получат подкрепа от периферни избиратели, предлагайки на различни групи привилегии (гарантирани чрез протекционизъм), игнорирайки мнозинството граждани. Това просто не работи в Швейцария. Тук всяко такова предложение разделя страната на многобройни общински фракции: религиозни, етнически, езикови, професионални, географски и т.н. Печелещите и губещите биват веднага разпознавани, вторите протестират бурно и изискват отделен референдум. Нужно е много дълго време да се промени каквото и да било, дори когато е ясно на всички, че промени спешно трябва да бъдат направени.

Гратисчии в Швейцария са най-вече фермерите. Те наследяват това положение от миналото, нещо като 60-годишно „благодаря, че ни спасихте глад по време на втората световна война.“ Има и паразитни картели, които оцеляват по-скоро в сектора на нетъргуемите стоки - сделки с имоти, медицински услуги и търговия на дребно, откъдето идват за високите швейцарски цени. Но и тези привилегии изчезват под натиска на конкуренцията, наложена на Швейцария от СТО и/или ЕС. Силата на селското лоби отслабва с избледняването на спомените от военните години. Други хищници общо взето не съществуват: няма големи обществени монополни доставчици на услуги, няма субсидирани "национални шампиони" („Суисеър“ спокойно фалира) и индустриална политика изобщо не съществува.

Нужна е по-голяма фискална конкуренция между кантоните, отколкото е в момента; те тайно се картелират и данъчното съревнование е по-скоро изключение. Но това не включва хармонизация на кантоналните данъчни ставки. Различните ставки установяват равновесие: богатите и икономически динамични кантони са по-скоро с високи ставки. Бедните, доминирани от селскостопански производства се стремят към по-ниски такива (и получават различни федерални субсидии). Автомобилът и добрата пътна мрежа може и да пречи до някаква степен на традиционното равновесие, имайки предвид, че все повече хора избират да живеят в кантони с ниски данъци и да работят в такива с високи ставки, създавайки огромни задръствания по пътищата в час пик.

Фискалният федерализъм се разпростира до нивото на общините, които са над 3 000. Местните данъчни юрисдикции са много близо една до друга. Хората са бдителни. Не може да си изхвърляте боклука в кофите за смет на друга община – ще ви разпознаят и

глобят, и вашето дете-кандидат за ясли там ще бъде записано последно в списъка на чакащите.

Ето каква е картината: 3 000 общини, взимащи автономно своите решения в страна с население от 7,2 млн. Това прави средно по 2 400 жители, от които вероятно само две трети имат право на глас. Този факт в комбинация с пряката демокрация осигурява на хората удивителна възможност да управляват политическата си съдба. Средната тежест на гласа на избирателя е 1/1 800, а в Обединеното Кралство е 1/40 000 000).

Толерантност

Швейцария функционира, защото федерализмът е приложен в екстремна форма. Принципът на субсидиарността (решенията се вземат на равнището на отделния човек) е почти религия. (В ЕС този принцип работи по обратния начин: решенията се спускат на равнището на частта.) Публичните разходи са разделени по равно: 1/3+1/3+1/3 между федерацията, кантона и общините. Само федералната 1/3 изисква широки преговори, остатъкът е разпределен на местно равнище, между до голяма степен хомогенни групи. Така никой не принуждава малцинства, говорещи френски или италиански да правят същото, което прави германското мнозинство. Съдбата на всяка общност се движи по собствени пътища.

След Виенския конгрес от 1815 г., кантонът Берн придобива някои нови територии в планините Юра, на границата с Франция. Жителите на новата провинция са французи и германци, католици и протестанти, но ясни граници няма. Едва след Втората световна война езиковото разделение започва да надделява над религиозното и се появява движението “за освобождаване на Юра”. След 20-годишна борба и една насилствена смърт, през 1975 г. е създаден френскоговорящият кантон Юра. Процесът на това създаване обаче не свършва още 20 години. Това става чак през 1995 г., когато откъснатата община Велерат (70 гласоподаватели, повечето говорещи френски) избира да премине към Юра.

Поуката

Историята на Швейцария от 1291 г. до създаването на кантона Юра през 1995 г. е една и съща. Хора, имащи малко общо, но запазили желание за независимост и любов към свободата, се обединяват, за да не им изземват онова, което притежават. Разделянето на политически единици на миниатюрни елементи вероятно съдържа разходи по линия на пропуснати икономии от мащаба, но със сигурност създава легитимност на държавата.

Държавите постигат подчинение по три начина: репресия, подкуп или съгласие. Повечето модерни демократични държави рано или късно използват и злоупотребяват с втория от изброените (политическата класа подкупва периферни гласоподаватели, за да поддържа властта си). Населението се обезкуражава от безкрайното преразпределяне на доходи и от правителствените разходи, а управниците трябва да се справят с нарастващото недоволство и потиснатост на електората. Изкуството на демократичното правителство е в постигането на нужното съгласие от управляваните чрез легитимност. В този случай не е необходимо оскъдните средства да се прахосват за репресии, или да бъдат неправилно насочени и похабени. Те остават сред гражданското общество, чиито членове могат да преследват целите си в мирен просперитет. Това е примерът на Швейцария.

Историята ѝ показва и колко греша ЕС, стремейки се да регулира все повече и повече области от федералната си централа, в името на “изграждането на Европа”. На това ниво, ЕС не може да се радва на каквато и да е легитимност, въпреки, че използва пълния си бюджет за постигането на подчинение чрез подкуп. Системата не работи - бюджетът е твърде малък. Може да се очаква, че един ден ЕС, ще е изправен пред избора между репресия (която е невъзможна и неприемлива) или просто неглижиране на обстоятелството, че законите не се изпълняват (което също е вредно и от икономическо, и от политически гледище).

Ирландия – „Келтският тигър“²

Методи В. Методиев

Ирландия е малка островна страна в периферията на Западна Европа. В продължение на около два века тя е една от най-бедните страни в Европа.

Населението на Ирландия е приблизително 4 млн. души „Зеленият остров“ има едно от най-младите населения в Европа. Около 41% от населението попада във възрастовата група под 25 години, докато за Европа този процент е средно 30.

Ирландия е стабилна парламентарно-демократична република. Парламентът е съставен от две камари (горна и долна). Ирландия е член на ЕС от 1973 г.

Предистория – икономическа ситуация след Втората световна война

След придобиването на независимостта си, Ирландия е бедна страна с икономика, основана на селското стопанство, без индустриална база. и с малък експорт. През 1932 г. в опит да се изгради местна индустриална база се въвеждат мита върху вноса, вариращи от 15% до 75%, които на практика водят до затваряне на икономиката. Тези развития съвпадат и със световната икономическа депресия. С цел да запази вътрешния пазар за ирландския капитал, управляващата партия прокарва закон, който забранява на чуждестранни лица да притежават мажоритарна собственост в производствени предприятия, който акт ефективно държи чуждия капитал извън икономиката на Ирландия.

По време на Втората световна война и след края на войната, последователните правителства продължават протекционистичните политики, а също така държавната намеса в икономиката е на много високо ниво.

През 50-те години става ясно, че протекционистичните политики не могат да осигурят икономически растеж. Ирландските управляващи по онова време осъзнават, че единственият начин за малка и бедна на природни ресурси икономика като ирландската да просперира, е да осигури широк достъп до външните пазари и да подобри конкурентоспособността си.

През 1957 г. започва нов период на отваряне на ирландската икономика с отпадане на забраната чуждестранни лица да притежават мажоритарна собственост в производствени предприятия и освобождаването на печалбите от експорт в промишления сектор от данък печалба. Промените продължават като в средата на 60-те години са премахнати и митата и квотите върху вноса и се подписва споразумение за свободна търговия с Англия.

В края на 60-те и началото на 70-те години ирландската икономика страда от грешно водена икономическа политика. Като цяло този период се характеризира с огромно увеличение на държавните разходи, големи бюджетни дефицити, увеличение на данъчното бреме, увеличение на държавната администрация и др.

Икономически основи за развитие

След присъединяването си към ЕС през 1973 г., Ирландия е едва в началото на изграждането на индустриална база и разходите за производство са сравнително ниски. Това ѝ позволява да се конкурира на база разходи с другите страни от ЕС и я превръща в ниско-разходна производствена база за фирми, желаещи да влязат на Европейския пазар. През 70-те и началото на 80-те години големите компании

---

² „Келтски Тигър“ е наименование на република Ирландия, използвано за първи път през 1994 г. от Morgan Stanley. Наименованието е аналогия на „източноазиатски тигри“, използвано за Сингапур и Хонг Конг, в периода на 80-те години, когато се наблюдава бърз икономически растеж на икономиките им.

аутсорсват предимно по-простите си операции в Ирландия, но ситуацията постепенно се променя през 80-те години, като все по-комплексни и интегрирани производства започват да се установяват в страната.

Ето и някои от основните причини за икономическия бум на страната:

Нисък данък върху печалбата

Корпоративният данък в Ирландия е 50% почти до края на 80-те години. След това се въвежда преференциална ставка от 10%, с която се облагат значителна част от производствата. В същото време ежегодно се намалява общата ставка. В крайна сметка преференциалната ставка и общата ставка по данъка върху печалбата са оплоскостяват и обединяват в една обща ставка от 12.5%. По този начин Ирландия дълги години има най-ниския корпоративен данък в целия Европейски съюз, което ѝ позволява да привлече значителни чуждестранни инвестиции и да насърчи местните инвестиции в икономиката. Освен значителни капитали, чуждите инвеститори носят и организационни и мениджърски умения, иновативност, търговски и производствен опит, които спомагат за ускоряване на икономическото развитие на страната.

Ниска осигурителна тежест

Ирландия има не само ниско облагане на печалбите на фирмите, но и ниска осигурителна тежест върху труда. Приходите от осигуровки като дял от общите приходи в държавния бюджет са два пъти по-ниски от средното ниво в ЕС. Ниските осигуровки не само осигуряват по-висок чист доход на работещите, но и стимулират работодателите да наемат нови работници и служители. Освен това по-ниските осигуровки означават по-малко изкривяване на трудовия пазар, по-ниски стимули за укриване на доходи.

Либерализация на пазарите и международната търговия

С влизането в ЕС Ирландия премахва всички пречки пред международната търговия с другите страни от съюза – мита и нетарифни пречки. По този начин икономиката има възможност да са интегрира и да заеме своето място в международното разделение на труда и то в тези области, в които пазарът показва, че страната има относителни предимства спрямо другите страни. Освен търговията се либерализира и вносът и износът на капитали и се позволява навлизането на чуждестранни компании на пазара. Допуска се конкуренция и се либерализират монополните пазари – въздушен транспорт, природна газ, телекомуникации, електроенергетика, което води до значителен спад на цените на съответните стоки и услуги. Премахва се контролът върху цените и намаляват се пречките пред навлизане на нови компании на пазара, както и пречките пред излизане на компании от пазара.

Минимална административна намеса и намаление на заетите в бюджетната сфера

Много важно за подобряване на бизнес средата в Ирландия е политиката на минимална административна намеса в икономиката. Основна роля играят свободните пазарни сили. Рязко намалява властта на бюрокрацията и се увеличава свободата на фирмите, което прави започването на бизнес в Ирландия привлекателно за много чужди компании. Страната е водещ пример в отношенията на администрация с бизнеса и гражданите. В Ирландия, например, е много по-лесно, бързо и евтино да се открие нов бизнес в сравнение с много от европейските страни. В същото време е лесно и ефективно излизането от пазара.

През 90-те години Ирландия намалява значително държавния апарат, което съчетано и други административни реформи (например въвеждането на електронно правителство) дава резултат - ясно изразен в намаление на държавните разходи, като процент от БВП – от около 50% до 30%, през последните години.

Гъвкав трудов пазар

Според Световната банка Ирландия има един от най-гъвкавите пазари на труд в ЕС. В същото време е лесно за чужденци да започнат работа в Ирландия заради либералната емиграционна политика. В резултат на това и на общата икономическа експанзия безработицата през 90-те години намалява драстично от около 18% на около 4%. Докато в продължение на десетилетия много ирландци емигрират и населението на страната спада до 3 милиона, в резултат на бързия икономически растеж тази тенденция се обръща – емиграцията намалява, емигрантите започват да се завръщат в Ирландия, има приток и на чужденци, което води до увеличение на населението до 4 милиона.

Чуждестранни инвестиции

През началото на 80-те години Ирландия започва провеждането на политиката на “индустриализация чрез иновация”, имаща за цел селективно привличане на чужди инвестиции в индустрии с високо-технологичен растеж, която дава своите първи резултати. Благодарение на привлекателните данъчни условия и максимално опростените административни процедури по започване и развитие на бизнеса, в Ирландия влизат такива мултинационални компании, като Apple (1980 г.), Wang (1980), IBM (1983), Lotus Software (1984), Microsoft (1985), Oracle (1987).

Според редица изследванията на тях се дължи почти половината от икономически растеж в Ирландия. Те осигуряват половината работни места в страната, произвеждат около 60% от brutния вътрешен продукт и на тях се дължи почти 90% от износа на страната.

Европейски фондове

От фундаментално значение е по какъв най-ефективен начин се използват средствата от фондовете на ЕС. Ирландия ги използва главно за подобряване на инфраструктурата, образованието и човешките ресурси, като при това корупцията и разхищаването на средства са минимални. На европейските фондове се дължи по-малката част от икономическия растеж в Ирландия. В изследване върху ефектите на структурните фондове върху ускоряването на икономическия растеж, Бари (Barry, 2001) прави извода, че: “оценките на директните ефекти от структурните фондове върху националния доход на Ирландия изглеждат доста скромни на фона на феномена, който трябва да се обясни. Максималният принос към растежа на БВП през 90-те години е 0.5% средногодишно, при среден растеж на икономиката от около 8% на година”.

Изводи

От така изложената информация можем да направим няколко много важни, но същевременно и безкрайно логични препоръки за България. Осъществяването им е въпрос по-скоро на политическа воля, отколкото на други субективни фактори:

- изземването на функции от държавата, които са присъщи на частния сектор и максималното и оттегляне от икономиката;
- въвеждане на максимално опростени процедури за започване и прекратяване на бизнес инициативи;
- прекратяване на държавните субсидиране на губещи индустрии
- намаление на данъчното бреме;
- създаване на институционална среда, която осигурява максимална степен на икономическа свобода за предприемачи и инвеститори;
- гарантиране на безпристрастна, надеждна и ефективна правна система;
- свеждане до оптималния минимум на регулациите на трудовия пазар;
- адаптиране на образователната система към реалните нужди на икономиката;

Изпълнението на тези препоръки ще подобри, от една страна конкурентоспособност на икономиката, а от друга ще позволи максималното използване на съществуващия икономически и чисто интелектуален потенциал.

Словакия – всичко е възможно

Светла Костадинова

Често примерите за успешни и радикални реформи в различни страни по света не се приемат доверчиво в България. Аргументите са различни – при нас така не може, това се е случило защото големите страни помагат и др. подобни. Доказателствата за ефективни резултати обаче са много и затова продължаваме да твърдим, че ако искаме да живеем добре трябва да действваме сега и веднага. Политиката за реформи трябва да е решителна, независимо от краткосрочните негативни ефекти за определени групи от обществото. Всъщност, по света има редица примери как реформите водят до подобряване на благосъстоянието на всички в обществото и това в рамките на две-три години. Такъв е примерът със Словакия.

На 01 януари 1993 година се появява независимата република Словакия в резултат на разделянето на Чехословакия. Първите години от независимостта обаче не са никак лесни. Правителството на Владимир Мечияр действа авторитарно, приватизацията се характеризира с висока степен на корупция, отлага се членството на страната в НАТО и ЕС. След изборите от 1998 година, спечелилата коалиция, водена от Миклуш Дзуринда трудно успява да се обедини около необходимите реформи за страната и очакваната либерализация на икономиката се отлага.

Всичко се променя, когато Дзуринда е преизбран през 2002 година и успява най-после да сформира правителство, което е решено да провежда про-пазарни реформи. Премахването на обременяващото бизнеса регулиране е първата мащабна стъпка, която веднага дава резултати и в класацията на Световната банка за Правене на бизнес 2005 страната попада в групата на 20-те страни с най-добри условия за бизнес.

В следствие на реформите и икономическата либерализация чуждестранните инвестиции в Словакия нарастват пет пъти за периода 2000 – 2004 година; инвеститори като Форд, Хюндай, Пежо и Моторола навлизат в страната. Безработицата намалява от 19.8% през 2001 година до 11% в края на 2005, а икономическият растеж достига 5.5% в сравнение с 1.5% през 1999 година. В резултат на това, Словакия е приета в НАТО и ЕС през 2004 година. Страната планира да въведе еврото през 2009 година и вече се е присъединила към Валутния механизъм 2.

Ключът за забележителния растеж в Словакия са проведените реформи на данъчната система (2004), пазара на труда и социалните помощи (2003 - 2004), пенсионната система (2005), публичните финанси (2003 - 2005) и фискалната децентрализация (2003 - 2004).

Данъчна реформа

На 01 януари 2004 година Словакия въвежда 19% плоска ставка за данък печалба и данъка върху доходите на физическите лица. Плоският данък заменя ставките за личния данък, вариращи от 10% до 38%, и корпоративния данък от 25%.

Данъчната реформа засяга и ДДС – преди нея стандартната ставка е 20%, а за определени стоки и услуги се прилага намалена ставка от 14%. След реформата от 2004 година, ДДС е фиксиран на 19% и са премахнати всички изключения.

Важен факт е, че промяната на данъчната система запазва неутралността на приходите за бюджета, т.е промяната на ставките не оказва значително влияние върху общите данъчни приходи. След въвеждането на плоския данък, приходите от данъка върху

доходите намаляват, но по-малко от очакваното. За сметка на това, приходите от ДДС и акцизи нарастват и носят повече приходи за бюджета.

Освен въвеждането на плосък данък са направени и други промени. Премахнати са:

- данъка върху дивидентите
- данъка върху наследството
- данъка върху даренията
- данъка при прехвърлянето на недвижими имоти (отменен през 2005 година).

Данъчната реформа е съпроводена и от фискална децентрализация, която включва значителна промяна в структурата на местните данъци, а именно данъка върху недвижимите имоти, пътния данък и местните такси. Децентрализацията увеличава в голяма степен правомощията на общините в сферата на местните данъци.

Към момента, данъците и социалните осигуровки представляват около 30% от БВП. Сравнено с другите страни от ЕС, Словакия е на трето място сред страните с най-ниска обща данъчна тежест – след Латвия и Литва.

Важна характеристика на данъчната реформа в Словакия е едновременното намаляване на данъчното бреме и размера на правителството. По този начин страната се присъединява към престижната група на Ирландия и Нова Зеландия, които доказват, че намалението на размера на правителството може да бъде политически успех и икономически препоръчително.

За да се постигне максимална прозрачност и да се минимизират икономическите изкривявания, новият данъчен кодекс премахва повече от 80% от всичките изключения и специални режими. Преди реформата са съществували около 90 изключения, 66 освободени от данък позиции и за 37 са се прилагали специални правила.

Данъчната реформа се извършва едновременно с реформи на системата на социално подпомагане и здравеопазване. Почти всички преференции и изключения, които се използват като инструмент за постигане на нефискални цели са заменени с конкретни мерки в различните области.

Успехът на реформата се състои в това, че след въведените промени данъчната система е ефективна (ниски пределни данъчни ставки), прозрачна (прости правила) и неутрална (няма изключения и специално третиране).

Другата положителна последица от тези реформи е стимулиране на данъчната конкуренция между страните. След въвеждането на плосък данък в страната, Австрия намалява ставката на корпоративния данък от 34% на 25%, а Румъния въвежда плосък данък от 16% през 2005 година.

Пенсионна реформа

От 01 януари 2005 година всеки от 2.2 млн. работещи в Словакия може да избира дали да остане в настоящата система или да заделя част от платените социални осигуровки в персонална сметка. Осигуровките са 28.75% от брутната заплата – работещите сега могат да инвестират 9% в лична сметка, 9% отиват в държавния фонд, а останалите покриват други видове осигуряване и административните разходи на системата.

Към средата на 2006 година около 1.3 млн. души, или повече от 50% от работниците са избрали персоналните пенсионни сметки. В Словакия има осем инвестиционни фонда, създадени с единствената цел да управляват спестяванията за пенсия на работещите. Всяко от тези дружества управлява 3 фонда, насочени към (1) нарастваща, (2) балансирана и (3) консервативна възвръщаемост. Младите работници могат да избират измежду трите типа фонда, докато по-възрастните работници, на които остават по-малко от 15 години до пенсиониране имат избор между последните две фонда.

Едно от основните предимства на персоналните пенсионни сметки се състои в това, че те са неприкосновена частна собственост на всеки отделен човек – не зависят от политиците и техните виждания за справедливост и равенство.

Какви са поуците за България

Колкото и радикални да изглеждат тези реформи на пръв поглед, ясно е, че те работят. Използването на опита на другите страни, в които има положителни резултати трябва да бъде един от похватите на българското правителство. Не е нужно да откриваме истината отново чрез многобройни успешни и не толкова сполучливи опити. В крайна сметка, примерът е само на някакви си 750 километра.

Съревнование в правилата на играта

Красен Станчев

„Всяко придобиване на държавна власт, независимо дали чрез преотстъпване или завземане, отнема от обществото също толкова власт“.

Алберг Дж. Нок

Битува мнението, че правилата на играта се налагат със сила, че то върви отгоре надолу в обществото, от държавата към отделните граждани, от по-големите към по-малките страни.

Всъщност обаче това мнение не е нищо повече от оправдание на централизацията на власт и на монопола върху създаването на правила.

Онова, което твърди Алберт Нок, е очевидно най-вече в областта на данъците: колкото повече правителството отнема средства от гражданите, с толкова намалява средното им общо състояние и обратното. Това се има предвид в т.нар. крива на Артур Лафер, която – както показва опита – „работи“ и в България, и във всички страни от нова Европа, които намаляваха данъците, и в Ирландия. За световната икономика това положение е доказано от измерванията на индекса на стопанска свобода и по-специално от прегледа на връзката между намаляване на данъците и стопанския растеж, направен от Едуардс и дьо Ружи в рамките на доклада Икономическата свобода по света за 2002 г.

Естествено, данъците са част от правилата. Но тезата на Нок е валидна за всички правила. И аз ще се опитам да я илюстрирам с опита на Европа преди ХХ век и възникването на регулативната тежест на днешния Европейски съюз през втората половина на този век.

Европа на „малките страни“

До към края на XVII в., най-голямата днес страна в Европа, Германия, се състои от 51 независими градове-държави, 234 страни и около 1 500 княжества. Те са подобни класическите републики като Венеция, Генуа, градовете от Ханзейския съюз, днешната република Сан Марино, Лихтенщайн и независимите кантони на Швейцария.

Разделението между толкова много съревноваващи се юрисдикции е очевидно наследство от средните векове. Ограничаване на властта в тях освобождава място за инициативите и възделенията на отделния човек. Съревнованието между отделните управници и принцове е много просто: ако той увеличава данъците и конфискува собствеността, предприемчивите, младите и способните поданици обикновено напускат територията на неговото управление. Най-яркият документ на епохата, създаващ правила, които пречат на управниците да грабят, е известната Магна Харта от 1215 г. Резултат на това стечение на обстоятелствата са днешното богатство и

напредък на Европа и Северна Америка. Разликите между богатството на тази и другите части от света днес се дължат най-вече на две обстоятелства: липсата на индивидуално свобода и защита на частната собственост (и съответно на възможности за натрупване) в относително по-бедните страни.

Въпросното богатство възниква не поради голямо желание за свобода и не планирано от велики „нации“ и водачи. То е един вид непредвидена последица от освобождаването на отделните хора в края на средновековието, възникнала вследствие на ограничаването на политическата власт.

Как това се случва може да се съди по споменатите Магна Харта и анализа на Крис Едуардс и Вероник дьо Ружи, които могат да бъдат намерени на страницата на Икономически знания по Интернет (www.easibulgaria.org). Поуките от възхода и разпадането на съревнование в създаването на правила на играта могат да бъдат изброени по следния начин.

Обхват на регламентите

Колкото по-обхватни и подробни са регламентите, толкова по-неизпълнимо и скъпо е изпълнението на правилата.

Най-пълният анализ на това положение днешната икономическа наука дължи вероятно на Фридрих фон Хайек. Според него работещите правила на играта прости, ясни и основани на опита, често прилагат на десетте Божии заповеди или на табута, на един вид обществени навици, че не е полезно да се краде и убива.

Знанието на обстоятелствата, в които хората взимат решения и правят избор между едно или друго – горе-долу това е всичко, за което става дума в икономиката - е винаги ограничено. Няма обществени водачи, бюрокрации и правителства, които могат да знаят всичко или по-добре от хората, които правят избора. Предимството на последните е в това, че те могат по-лесно да се учат от опита си и, ако искат, да поправят грешките си, докато успешните решения се имитират също относително лесно.

Казаното е друга формула на т.нар. принцип на субсидиарността: решенията следва да се взимат на равнището индивида и правилата трябва да произтичат от волята на частта, а не на цялото. В България, Русия и в ЕС като цяло подходът е по-скоро обратния. Правилата, според европейското тълкуване на субсидиарността, следва да се спускат до възможно най-ниското равнище, което да носи отговорност за спазването им.

Централизъм и нововъведения

Съревнованието при формирането на правила е необходимо поради простата причина, че е невъзможно да се знаят последиците от налагането им насила. Една от древните мъдрости на исляма е, че не могат на се налагат закони без съгласието на онези, които ще ги изпълняват.

Непредвидените последици могат да бъдат много дълбоки. Историците на техниката смятат, че изостаналостта на Китай – въпреки достиженията на цивилизацията до към XVI в. – се дължи на един закон, който забранява през 1500 г., под страх от смъртно наказание, строителството на големи кораби, което става тогава монопол на държавата. Според едно интересно обяснение на изворите на съвременната социална държава във Великобритания, проблемите ѝ са заложили през 30-те години на XVI в., когато Хенри VIII национализира манастирите (които дотогава се грижат за сираците, бедните и сакатите.)

Защото е невъзможно да се знаят последиците, резултатът от съревнованието е винаги нещо, което никой не е предвидил съзнателно. Иначе казано в съревнованието се крие процес на откривателство. Когато конкуренцията е подтисната, ограничени са и възможностите за нововъведения.

Както казва друг известен икономист на XX век, „целият прогрес на човечеството винаги е бил достигат като плод на инициативата на някое малко малцинство, което се е отклонило от идеите и навиците на мнозинството, но примерът на това малцинство е накарал мнозинството да приеме нововъведението“.

Ръст на държава и ръст на богатството

Както е вярно казаното по-горе, че намаляването на данъците води до увеличаване на богатството, така е вярно и обстоятелството, че ръстът на държавите разходи, данъците и увеличаването на обсега и задълбочаването на детайлите в създаването на правила от държавите и квази-държавни международни обединения намалява богатството на онези, които са засегнати от този процес.

За да защитят монопола си върху създаването на правила, централизираните правителства обикновено конструират абстрактни същности над отделните хора и техните непосредствени съюзи. Защитата на тези същности е фактическата и доста прозаичната основа на вътрешните и международни конфликти.

Централизирането на създаването на правила по определение води до увеличаване на дейността на правителството, увеличава разходите и налага събирането на повече данъци, за да се финансира тази дейност. Причината е, че по този начин, т.е. с монопола върху създаването на правила, изчезват ограниченията пред ръста на правителството; държавата сякаш престава да се съревновава в събирането на средства за своето съществуване.

Нето една от съвременните богати страни не е станала богата с високи данъци и със съществуващата днес всеобхватна намеса на централните власти в стопанския и личния живот. В много от тях до войните с Наполеон дори не е имало облагане на доходите. И във всички тези страни, включително Германия от 1988 г., делът на правителството в икономиката (БВП) е най-малкото два пъти по-нисък от този дял днес.

Централизирането на правилата и преразпределението на доходите води до увеличаване на възможността от кризи, до по-дълбоки и по-скъпо струващи на населението кризи и до специални национални и над-национални институции и политики за предотвратяване и справяне с кризи. Всичко това създава и атмосфера на отчуждение на хората от политическия и демократичния живот. Те стават рационално невежи по повод създаването на правилата, защото процесът става все по-независим от тях. Това е и основание да не се спазват правилата.

Кой има полза от всичко това?

Първите печеливши са онези, които пишат и прилагат правилата по един централизиран и откъснат от отделния индивид начин.

Този начин на правена на правила е доста различен от свободното договаряне.

При един необременен от външни сили акт на размяна, купувачът купува нещо, а продавачът му го продава, защото първият дава по-малко, а вторият получава повече отколкото двамата поотделно очакват.

Противоположно на това взаимно очакване и удовлетворение от свободната пазарна размяна, държавните финанси и правилата, според които те се набират, винаги са основани на употребата на сила.

Единственият начин за увеличаване на полезността на тези хора, които събират държавните финанси е да употребяват повече сила, да раздават повече от събраните средства на свои близки и да работят по-малко.

Част от разрастването на централизирането на създаване на правила е и създаването на митове, че то е необходимо и без него не може. Паралелно възниква и съответния морал и литература, които оправдават употребата на сила за налагането на правила и функционирането на веществени придагъци на властта, които да осъществяват

контрол и наказание за тяхното спазване или неспазване. От средствата за поддържането им се заделят съответните суми за закупуването на пишещи граждани, държавни средства за осведомяване и прочее „културни“ начинания. Една от задачите на тези начинания е приспиват общественото мнение и да купуват лоялност на гражданското общество.

Обществените блага

Един от основните митове за несъревнователното създаване на правила е мнимата необходимост от централизирано създаване на т.нар. обществени блага.

Според популярните обяснения това са стоки, които всички употребяват, но никой поотделно не плаща. Може да се каже и иначе, потреблението на един на пречи на потреблението на друг и между двамата потребители няма конкуренция по този повод.

Един от класическите примери за такива блага са морските фарове. Всъщност обаче историята на морските фарове показва, че в продължения на хилядолетия те винаги са строени от онези, на които са служели – моряци, търговци, техни роднини и милосърдни крайбрежни жители. Друг пример е уличното осветление. Но е очевидно, че онези които са близо до лампите получават повече светлина, онези, които са далеч; т.е. някой бива винаги обслужван под нетния оптимум на осветление, оставяйки на страна въпроса, че други път могат изобщо да не ценят светлината като благо. Същото е и с „националната отбрана“: ако военната заплаха е от запад, живеещите по-близо до тази граница, ще получават повече изгода от съществуването и действието на армията в сравнение с онези, които живеят на изток.

При всяко такова обществено благо винаги възниква момент, при който се осъзнава, че някой, който не ползва – плаща. Следователно възниква и въпроса докога онези, които плащат, ще правят това доброволно.

Решения?

Разрешаването на проблемите с формирането на правилата на играта е колкото просто, толкова и сложно. Не изисква особена философска нагласа, за да се стигне до извода, че решението е в ограничаването на описаните особености на създаване на правила без съревнование. Но от друга страна – този процес отишъл толкова далеч, че трудно се намират доброволни, не възникнали като реакция на някаква криза, начини на поведение. Впрочем, встъпването в ЕС изобщо не опростява задачата. То просто е някаква защита от експерименти местни политици и бюрократи. За сметка на още по-отдалечено и неразбираемо създаване на вероятно същите правила.

Естония – история с щастлив край

Адриана Младенова

Разпадането на СССР след падането на комунизма в началото на 90-те години връща независимостта на няколко държави, които се назовават под общия етикет “бивши съветски републики”. Естония е една от тях – тя обявява независимостта си от съветска окупация на 20 август 1991 г., след като в продължение на шест десетилетия се е борила за своята независимост: десет години продължава партизанското движение, но дори и след сломяването му съпротивата от страна на естонците не спира. По време на “Желязната завеса” Естония губи близо една трета от населението си след принудително масовото изселване на хора. Не е изненада, че икономическото ѝ състояние в началото на 90-те години не се различава от асоциацията, която буди разпадането на СССР у западноевропейците – бедност, изолация от външния демократичен свят, икономическа зависимост от Русия, липса на идентичност на европейската карта. Заради миниатюрните си размери изглежда, че за Естония ще е още по-трудно да привлече вниманието на инвеститори и чужди страни. Населението

й е едва 1.37 милиона души, а площта ѝ – 45 хил. кв. м. Разположена е на север, между Финландия и Латвия, далече от центъра на Европа в географско значение.

След 1992 г. обемът на индустриалното производство в Естония намалява с повече от 30% само за период от две години (което не се е случило в страната дори по времето на Голямата Депресия през 30-те години на миналия век), реалните заплати спадат с 45% за същия период, цените на петролните продукти скокообразно се увеличават с рекордните 10,000%, а инфлацията на годишна база достига 1,000%. Безработицата е над 30%, над 95% от икономиката е държавна собственост, а над 90% от търговията е зависима от Русия. Положението изглежда дори по-отчайващо пред празните рафтове на магазините и дългите опашки, на които са принудени да стоят естонците, за да си набавят най-необходимото за оцеляване. Цялата тази картина ви звучи познато, нали? Описаните събития приличат на периоди от прехода, които ние, българите също изживяхме.

Само четиринадесет години по-късно, обаче, Естония се радва на изключителен интерес от инвеститори и бизнесмени – какво по-голямо доказателство за анализаторите и икономистите, че страната е сред водещите икономически сили в ЕС? В момента Естония се асоциира с безпрецедентно бърз икономически растеж и конкурентна икономика, която изпреварва много държави в надпреварата за икономически прогрес, а от там и за повишаване на благосъстоянието на гражданите. Естония е първенец в Европейския съюз по реален икономически растеж за 2005 г. – той достига 10.5%, а за първото шестмесечие на 2006 г. икономиката подобрява собственото си двуцифрено постижение – реалният растеж е вече 12%. Растежът на икономиката е стабилен, което се доказва от дългосрочната тенденция, която се наблюдава от няколко години – от 1997 г. досега икономиката расте средно с 7.6% на година. Към август 2006 г. инфлацията на годишна база е 4.4%, а отчетената безработица в страната е 5.3%.

През 2006 г. Естония е на престижното седмо място в индекса за икономическа свобода на *фондация Херитидж и Уолстрийт Джърнъл*, което превръща страната в първия от бившите “съветски сателити”, който се изкачва толкова високо в класациите за свобода. През 2006 г. Естония е на 25-то място в класацията на Световния икономически форум за глобална конкурентност, което отрежда на икономиката първо място сред 10-те нови членки на ЕС. За сравнение, България е на 64-то място по свобода и на 72-ро място по конкурентност според същите класации.

Как успява Естония? Има ли някаква вълшебна рецепта за нейния успех, чрез който се увеличава жизненият стандарт на хората? Отговорът е – да. Но рецептата не е вълшебна, нито уникална и все пак е единствена. Нарича се “пазарна икономика”: по-голяма икономическа свобода и свобода на личността, прилагане на пазарни решения при водената икономическа политика, либерални реформи и вяра в принципите на капитализма и силата на предприемаческия дух на индивида. Следването на пропазарна политика и предприемането на смели, но икономически издържани решения извеждат Естония от групата на бедните страни в лоното на развиващите се членки на ЕС.

Пътят към успеха

В основата на икономическите реформи стои бившият министър председател на Естония Март Лаар. Със своите два мандата на чело на страната – през периодите 1992-1994 и 1999-2002 г. – той заслужава да бъде не само споменат, но и да се признае основната му роля, която изиграва при реформиране на естонската икономика и извеждането ѝ по пътя на просперитета и галопиращия икономически растеж. Март Лаар получава ѝ световно признание, след като през 2006 г. му се присъжда наградата “Милтън Фридман” за особени заслуги за разпространение и прилагане на идеите на свободата.

В едно свое изказване Март Лаар обобщава по следния начин основната идея зад провежданата от него икономическа политика: “Ние бързо осъзнахме, че за да се отървем

от цялата тази бъркотия, трябва да разчитаме на собствените си възможности, а не на чужда помощ”.

Реформите, които предприемат правителствата на Март Лаар, са в няколко насоки.

Приватизация и либерализация на пазарите

Първите успешни приватизационни сделки са сключени още до края на 1992 г. В средата на 1993 г. е приет Закон за приватизацията, на базата на който започва бързото приватизиране на държавни активи – предприятия и земя.

До 2002 г. са вече в частни ръце голяма част от бившите държавни монополисти в сектора на ютилити услугите и транспорта: още през 1996 г. за започнати първите стъпки в процеса на приватизация на енергийните компании, през 1994 г. е успешно приватизиран държавният монополист в сектора на фиксираните телефонни гласови услуги *Eesti Telecom*, през 1996 г. – националният превозвач *Estonian Air*, а през 2001 г. е приватизирана и железопътната компания *Eesti Raudtee*. Заедно с това се променя регулаторната рамка, чрез което се създават правни условия за либерализиране на пазарите и въвеждане на бизнес модели, водени от пазарните сили и конкуренцията.

Свободна търговия

През 1992 г. Естония премахва почти всички вноски мита и дефакто не прилага други нетарифни ограничения върху търговията с трети страни. Присъединява се към Световната търговска организация (СТО) през 1999 г. и се превръща до голяма степен в свободна търговска зона. Конкурентният натиск принуждава местните производители да започнат да работят все по-ефективно, без да разчитат на протекции или субсидии от държавата. През 2005 г. основните търговски партньори на страната са Финландия, Швеция, Германия и Латвия, които допринасят за повече от 50% от търговията.

Данъчна и фискална политика – плосък данък и ниско данъчно облагане

През 1994 г. Естония е първата страна в Европа, която въвежда плосък данък от 26% за доходите на физическите лица и при облагане на корпоративната печалба. Идеята е ясна - хората, които работят повече и печелят повече, не трябва да бъдат наказвани заради това. Прогресивните данъци действат дестимулиращо, а естонците се нуждаят повече от всякога от стимулиране на личната инициатива и предприемачески дух.

Март Лаар вярва на идеята, че по-ниските данъци водят до по-високи публични приходи поради излизане на светло на част от икономиката и увеличаване на събираемостта на данъчните приходи. Ето защо той се застъпва и за намаление на данъците и през 2000 г. въвежда нулева ставка за реинвестираната или неразпределената печалба. През 2006 г. подоходният данък и корпоративният данък за разпределената печалба е 23%, а ДДС е 18%. През 2007 г. се очаква ново понижение на плоския данък до 20%.

Технологии и е-правителство

Електронните съобщения и телекомуникациите са най-бързо развиващите се сектори от икономиката на Естония, с най-голяма добавена стойност. Днес те допринасят за 64% от БВП на страната, въпреки че само преди десет години е нямало е помен от съществуването на развита инфраструктура в тези области.

Над половината от населението на Естония (54% според данни към 2005 г.) ползва често интернет, а над 93% от хората имат мобилен телефон. Страната е на първо място по брой потребители на интернет сред държавите от “нова” Европа”. Естонците правят голяма част от банковите си трансфери през интернет, пазаруват и плащат данъци онлайн. Данъчната декларация може да се изпрати до данъчните власти по електронен път и отнема около пет минути.

Използването на интернет от публичната администрация е задължително и широко разпространено. Естонците са на първо място в ЕС по показателя *функциониране на електронно правителство*. Към 2006 г. над 79% от основните услуги на правителството са

достъпни и напълно функционални онлайн. Естонците работят интензивно с електронен подпис, а по-голямата част от населението вече имат и специални електронни идентификационни карти.

Изводът за България

Основният извод, който можем да направим за България в контекста на присъединяването към ЕС, е, че за да постигнем бързо икономическо развитие и напредък, е необходимо да бъдат изпълнени докрай реформите в стопанската сфера по пътя на утвърждаването на пазарната икономика. Не трябва да се осланяме единствено на парите от еврофондовете и субсидиите от ЕС, а е необходимо да се създадат предпоставки за разгръщане на частната инициатива и предприемачеството. България също може да се превърне в история с щастлив край, стига да има политическа воля за това.

Създават ли гейзерите благосъстояние в Исландия

Методи Методиев

„Те нямаха крал, но имаха закон“ – това пише германския летописец Адам фон Бремен за първите заселници на остров Исландия в периода 9-10 век.

Исландия е островна държава, която се разпростира на площ от 103 хиляди кв. км и е разположена в северната част на Атлантическия океан. Бреговата ѝ линия е 6070 км. Преобладават вулканските плато със ср. вис. 400-800 м, над които се издигат многобройни действащи и затихнали вулкани - Хекла, Лаки, Аскя и др. Характерни са горещите минерални извори и гейзери (около 700). Най-висока точка е вулканът Хванадалсхнукюр (2 119 м). Населението на страна наброява приблизително 300000 човека.

Историята на Исландия датира от 9-10 век, като заселниците на острова са предимно преселници от Скандинавския полуостров. Страната преминава през дълъг период на владение първоначално от норвежци, а в последствие от датчани. През 19 век исландците въстават срещу статуквото, като в резултат на това през 1904 г. печелят свободата, даваща им право на самоуправление, а през 1918 г. и суверенността си.

До края на 80-те години на 20 век в Исландия господства социалистическият модел на управление. Съществуват редица държавни компании, характеризиращи се с ниска ефективност и неконкурентноспособност, данъчното бреме е високо, инфлацията достига нива над 100%, огромен бюджетен дефицит и значителни размери на държавната намеса в икономиката. По своята същност това са характерните белези на икономиките на всички страни от т.н социалистически блок.

Повратната точка в развитието на страната се свързват с имената на идеолога на промените - професор Ханс Гисурарсон (Hannes H. Gissurarson) и човекът, приложил на практика реформите - Дейвид Одсон (Davíð Oddsson).

Промените започват през 1991 г., когато изборите печели Исландската консервативна партия. Управляващото мнозинство в страната, в лицето на тогавашния премиер Дейвид Одсон, предприема радикални мерки, целящи изкореняването на социалистическите поръдки и преминаване към свободна пазарна икономика.

В началото на 90-те започва процесът на либерализация. Корпоративните данъци са намалени на 18% от 55%, подоходните данъци се спират на цифрата 23.75% от 32.8% (през 1991г.). Предвижда се през 2007 г. подоходните данъци да бъдат допълнително намалени и да достигнат до 22.75%. Повечето държавни фирми са приватизирани и системата от регулациите претърпява значително оптимизиране. Във всички световни

икономически класации разглеждащи взаимнодопълващите се условия, от една страна икономическата свобода и от друга възможност да се започне и развива успешен бизнес (Fraser Institute, Heritage Foundation, World Bank), подреждат Исландия сред първенците.

Брутният вътрешен продукт на страната расте средно с около 5% през 2000 - 2003 г., като единственото изключение е 2002 г., когато ръстът е едва 1.3% главно в резултат от намаляване на инвестициите, след като исландската централна банка предприе рестриктивна парична политика, целяща поддържането на ниски нива на инфлацията. През последните две години (2004 и 2005 г.) брутният вътрешен продукт нараства средно с 7.6% на годишна база. Покупателната способност расте през всяка година след 1997 г., а безработицата се движи в рамките на 2-3%³. Световните кредит-рейтингови агенции дават изключително добри оценки за исландската икономика. Например:

източник	период	оценка
Moody's	август - 2006г.	Aaa
Standard&Poor's	юни-2006г.	AA-
Fitch	февруари-2006г.	AA-

Зад успеха на Исландия не се крие никакво „икономическо чудо“, а съчетанието между съществуващите дадености (намиращи изражение в човешки капитал и природни ресурси) и логичното им имплементиране с либералните принципи в пазарната икономика.

Могат да се очертаят няколко основни насоки, движещи развитието на икономиката:

- 1) *много добри фундаментални условия за растеж – човешки и природни ресурси.*

Исландия заедно с Ирландия са страните с най-висока раждаемост и най-ниска смъртност на глава от населението. Средната възраст на исландските граждани е 35г. Исландската икономика се характеризира и с една от най-ниските нива на безработица – 2-3%. Исландците са и една от най-много работещите нации в Европа – средно по 50 часа на седмица, което на годишна основа е шест седмици повече работа отколкото Датчаните. С други думи казано Исландия е европейска страна с характеристиките на северноамериканския пазар на труда.

Островната страна е изключително богата на геотермални и хидроенергийни ресурси, като същевременно използва едва 17% от капацитета им.

- 2) *свободна пазарна икономика*

След години на социалистически тип управление, през 1991 г. исландската икономика се пробужда за своя ренесанс. Промените се характеризират с относително бързо реализирани приватизационни сделки на държавните предприятия, преминаване към пълна либерализация на икономиката и най-вече във финансовия сектор, намаление на данъчното бреме, прекратяване на държавните субсидии, оптимизиране и подобряване на държавната администрация и рязко повишаване на инвестициите в т.н. икономика на знанието.

- 3) *европейска интеграция*

Исландия практически не е член на ЕС, но се възползва от огромните възможности, предоставящи близостта и до стария континент. През 1993 г. страната става член на ЕЕА (Европейска икономическа зона) посредством подписването на договор между ЕФТА (Европейска зона за свободна търговия) и ЕС. По този начин пред исландската икономика се открива възможността да стъпи на единния европейски пазар и да се

³ По данни на: www.staticice.is

възползва, както от финансовите възможности, така и от преноса на ноу-хау, иновации и практики от развитите европейски икономики.

4) *пенсионна система*

Пенсионната система на Исландия е напълно обезпечена. Пенсионните фондове притежават активи в размер на около 120% от БВП на страната и продължават да растат. Те могат да бъдат сравнени с норвежките нефтени фондове, размерът на които обхваща около 65% от БВП на страната. В момента основните предизвикателства пред пенсионните фондове кореспондират с отговора на въпроса – къде и по какъв начин да се инвестират активите, така че да се спази изискването за съотношението между риск-доходност?

5) *икономия от мащаба*

За исландската икономика в пълна сила важи това, което преди много десетилетия е казано за Прусия: „ Прусия не е страна с армия, а армия със страна“. Обръщайки внимание на спецификата на исландската икономика, се вижда, че огромна част от населението ѝ работи в сферата на рибарството. Така по-същия начин, както в Прусия, исландският успех в рибарството не се осланя само на факта, че са островна държава, но и най-вече поради факта на реализираните икономии от мащаба в сектора. Освен това исландците държат първите места по-отношение на технологични иновации в сектора на рибарството, които намират последваща реализация на световните пазари.

6) *инвестиционно банкиране*

След като са достигнали лимита на вътрешните финансови пазари на местните компании не им остава нищо друго освен да направят „големия скок“ към международните пазари. За тази цел да имаш добър бизнес план не е достатъчно. Международното развитие изисква достъп на компаниите до световните финансови пазари и разнообразните инструменти, които предлагат те. Подходът на исландските банки към компаниите, с които работят се, изразява не просто в даването на различни видове съвети, оформени в таблици и презентации, а в тясното сътрудничество помежду си. То се изразява в сътрудничество от първоначалното обсъждане на идеите на компанията, преминаващо през дяловото участие на банката в бизнес начинанието и завършващо с поемането от страна на банката на IPO на компанията. Успешният финал се изразява в реализирането на последваща печалба за банката, продавайки своя дял от листнатата компания на капиталовия пазар.

Ние направихме това кратко представяне на исландската икономика с единствената цел да представим как и по какъв начин една малка и бедна островна страна, откъсната за дълъг период от време от световните пазари успя да се наложи на световната икономическа сцена.

Ние българите можем само да черпим опит от такива страни и да се стремим да използваме по-най ефективния начин човешките и природните си ресурси.

За ползата от търговията с вътрешна информация

Красен Станчев

Много страни прибягват до крайно антипазарни политики. Другите след това ги копират. Това е законодателна мода. Тя обхваща области от пазара на труда, през опазването на околната среда, до регулирането на капиталовите пазари. Големите икономики се справят отрицателните последици, но това не е така лесно в недоразвитите страни. Отдавна наричаник „Какво не трябва да се прави в стопанската политика“. Но все не остава време.

През изминалия уикенд невинно обсъждане в рамките на Четвъртата Годишна среща на Българската дилърска асоциация показва, че такова обсъждане е необходимо.

Търговия с вътрешна информация

Това е търговия, която е забранена в много страни и България. Модата тръгва от САЩ. Българската книжнина за нея е изцяло негативна и заблуждаваща.

Такава е търговията с акции или други ценни книжа от стана на вътрешни лица на суверенен (например правителство на дадена страна) или корпоративен издател на ценни книги, основана на материална информация, с която външни лица не разполагат и която е придобита или при изпълнението задължения към емитента, или по друг неприемлив начин. С различни изменения това определение може да се смята за общоприето. Съдържанието му се описва подробно, за да могат да преследват нарушителите на забраната.

Търговията с вътрешна информация от министерства на финансите, централни банки или държавни предприятия е друг феномен: става дума за управление на чужди пари като свои при мандат за други дела; тези организации не са собственици на онова, което управляват, независимо дали става дума за парично предлагане, държавно съкровище и дълг или просто активи (предприятия, земи, пътища и пр.).

Тук ще представя гледище, което оборва описаните забрани. Най-известният застъпник на това гледище е Хенри Мейн, почетен професор в Университета Джордж Мейсън, който работи за отмяна на забраната от 1966 г. насам. Статията му от 2005 г. „Търговия с вътрешна информация: Хайек, виртуалните пазари и кучето, което не хапе“, може да бъде намерена чрез всяка търсеща машина в интернет.

Липса на отрицателни последици

Историята на капиталовите пазари след въвеждането на забраната за търговия с вътрешна информация (след Голяма депресия) доказва, че от корпоративната търговия с вътрешна информация съществени вреди не настъпват и че има важни положителни ефекти.

При използване на пари на данъкоплатците като свои при невъзможност за допитване до първоначалния собственик на средствата положението е различно.

Когато се търгува с вътрешна информация се предполага, че страната на външния купувач, на инвеститора, е онази, която може да претърпи загуби. Законодателствата я забраняват, именно защото изхождат от това предположение, един вид „защита на потребителя“. Когато доставчик на информацията не е държавен служител (например на комисия за ценни книжа и фондови борси), търговията с вътрешна информация не нарушава доверието в пазара и не ощетява играчите.

Инвеститорите условно могат да бъдат разделени на краткосрочни и дългосрочни инвеститори. Сред първите са и професионалистите на фондовия пазар. Когато се търгува с вътрешна информация, те имат по-високи разходи по сделките, тъй като достъпът им до пазарна информация (която в не е дадена на всички) се оскъпява. Получава се нещо като данък, произтичащ от търговията с вътрешна информация.

Дългосрочните инвеститори се водят от посредници, от професионалните инвеститори и при тях този данък не съществува. Те или се възползват от вече разкритата от фондовия пазар информация, или по някакъв начин покриват разходите на посредниците за ориентация в пазарното стечение на обстоятелствата. Когато пазарът е достатъчно развит, на него има достатъчно играчи и бързо движение на информацията от ценоразписите. Дори заплащайки работата на посредниците, дългосрочните инвеститори не губят. Причината е проста: разходите за първоначална ориентация се разхвърлят върху големи групи хора и стават пределно малки, а ако те преценят, че цените са високи, а възможните ползи – пренебрежими в сравнение с

други възможни вложения, няма сила, която да ги накара да купят нещо, което не им е изгодно.

Ползи от търговията с вътрешна информация

Даже ако се смята, че разходите за ориентация на посредниците са високи и имат формата на данък, от търговията с вътрешна информация има полза. Тя предупреждава, че към капиталовите пазари трябва да се подхожда с нужната сериозност и че към фондовата борса не трябва да се подхожда като към казино.

Друга полза е, че търговията с вътрешна информация често може да е причина за по-висока ликвидност на пазара. В този смисъл тя е изгодна за всички участници, поне не е известно някой да се оплаквал от нейното наличие на даден пазар.

И в двата случая дългосрочните и в крайна сметка индивидуалните „дребни“ инвеститори, за които толкова се грижи законодателството за забрана на вътрешната търговия, са безспорните печеливши от нейното осъществяване.

В крайна сметка наличието на ликвидност и на сериозно отношение, за които не на последно място е причина и търговията с вътрешна информация, означава, че пазарът е ефективен.

Тези четири общи ползи са очевидно и на страната на инвестира – независимо дали е кратко- или дългосрочен, професионалист или възрастен гражданин, който търси по-висок доход на старини, и на пазара. Как стоят нещата на страната на емитента, на самия търговец в вътрешна информация?

Не е трудно да се види, че той печели или се предполага, че печели.

Търговецът с вътрешна информация не е благотворител. Той или тя могат да търгуват или за да се освободят от не носещи доход активи (книжа) или да се сдобият с такива. И двата случая техните действия дават на пазара сигнали, които при други и сложни процедури не биха били получени навреме. Това са сигнали на ранно предупреждение за възможните доходи и поведение на дадени книжа и емитенти.

Печалбата на търговеца с вътрешна информация е възнаграждение за риска, който са поели собствениците на контролни пакети акции. Този риск е свързан с отговорностите по управление и осигуряването на доход от книгата (т.е. в крайна сметка – от реалния бизнес) и е равен на въздържане от споделяне на риска чрез разнообразяване на портфейли, поддържане на позиции на миноритарни държатели на акции, които се радват на по-малка ангажираност или направо на нищонеправене.

От това ползата отново не е само за вътрешните за дадена корпорация лица. Тяхната търговия вероятно почти винаги тласка цената в правилната посока. Няма финансов анализ, който може да покаже всички обстоятелства на пазара. Най-често анализите идват късно и са преди всичко „бележки под линията“ при вземането на решения за инвестиране, особено в рискови или развиващи се търгуеми активи. Търговецът с вътрешна информация, поради самото си качество на „вътрешност“ или знае повече, или предчувства по-точно какво е възможно да се случи с дадени активи, с дадени права на собственост върху определена част от даден реален бизнес.

На пръв поглед изглежда, че при по-сложни пазарни инструменти (т.нар. деривативи) и при по-сложни обществени отношения, опосредени от фондовия пазар, например – заплащане на служители и работници с ценни книжа на компанията, търговията с вътрешна информация може да причинява и действително причинява щети. Но това е така само на пръв поглед. При сложните пазарни инструменти действат същите механизми. Опциите за собственост (с които се заплаща труд) са също полезни, сами по-себе си и като възможност за търговия с вътрешна информация. Те позволяват да се оцени потенциалът на компанията. Те са търгуеми и работниците могат да се освободят от тях срещу пари в наличност, а когато продажбата им не е възможна по

една или друга причина – това също е сигнал за състоянието на компанията, в която работят.

Общите дългосрочни положителни ефекти от търговията с вътрешна информация обясняват защо при големи фалити и множество пострадали работници не се появява законодателство, което да забранява заплащането на възнаграждения в опции.

Вредата от забраната на търговията с вътрешна информация

Споменатите фалити, например този на Енрон, са доказателство за това, че самата забрана е или неефективна, или направо вредна. За Енрон е имало достатъчно доказателства, че отива към дъното чрез изма и манипулиране на информация. Тези сигнали са били правилно разчетени от поне десетина инвестиционни посредника. Те би трябвало да са били очевидни и за хората, които работят за Енрон. Защо не са били забелязани?

Едната от причините е, че има забрана за търговия с вътрешна информация. От една страна, рецепторите на участниците на пазара са притъпени от нея; от друга страна, благодарение на нея вътрешните на компанията лица се надяват, че външните няма да разберат действителното положение на нещата и ще продължат да инвестират в нейните книжа.

Общият резултат е, че тази забрана кара най-добре информираните да мамят пазара. Дори когато това се случва, няма начин да се приложи самата забрана, защото не е измислен механизъм, по който онова, което кажете на близки и приятели да бъде проследено дори от смятаните за всезнаещи държавни контролни органи. На това отгоре, както, надявам се, видяхме, ползите от тази търговия са повече от отрицателните последици.

Остава въпросът защо съществува забраната за външна търговия, след като казаното е толкова близко до ума и след като други регламенти – например забраната на измами и извикванията за разкриване на информация вършат някаква работа?

Казаното за цените и публичността на ценоразписите е откритие, свързано в икономиката с един нобелов лауреат – Хайек. Действието на механизма за възнаграждение като коректив на цените произтича от възгледите на друг нобелов лауреат – Коус. Обяснението на обстоятелството, че забраната е въведена веднъж и упорито съществува е от областта на теориите на друг нобелов лауреат – Бюканън. Според тях в случая най-вероятно става дума за това, че законодателите най-вероятно са по някакъв начин купени от бенефициентите на забраната.

Сингапур – спестяване и успех

Светла Костадинова

Република Сингапур е разположена в югоизточна Азия на територия от 699 кв.км. Населението на страната през 2005 е 4.4 млн. души, от които около 81% са местни хора, а останалите – чужди граждани. Основните групи според расата са китайци (76%), малайзийци (13.7%), индийци (8.7%) и други (2.1%). Прирастът на населението е 2.5% през 2005 година.

Основни търговски партньори на Сингапур са Франция, Германия, Великобритания, Индонезия, Малайзия, Япония, Хонконг, Корея, САЩ и Австралия. Според Световната банка средната претеглена митническа ставка през 2003 година е 0 процента.

В страната има 23 банки с пълен лиценз, 36 инвестиционни банки и 111 търговски банки към края на 2004 година.

През 2005 година ставката на корпоративния данък е намалена от 22% на 20%. През 2004 година правителствените разходи намаляват с 1.2% до 15.7% от БВП, а правителственото потребление е 10.4% от БВП.

За периода 1995 – 2004 средната годишна инфлация в Сингапур е 1.18%

Съдебната система е много ефикасна и силно защитава частната собственост според Световната търговска организация. Сингапур е известен със суровите си закони, стриктното прилагане и твърдите наказания за нарушителите. Корушция по границите практически не съществува.

От 1995 година насам Сингапур заема 2-ро място в Индекса за икономическа свобода на Херитидж (с едно изключение през 2003 година, когато е на трето място).

Сингапур е доказал, че въпреки кризите и рецесията страната относително бързо се справя с проблемите. Една от основните причини за това е съществуването на задължителна схема за спестяване на гражданите за пенсия, здравеопазване, жилище и образование.

Социалното осигуряване в Сингапур

Важна характеристика на системата за социално осигуряване е в Сингапур е, че публичните разходи на глава от населението като % от БВП са ниски в сравнение с европейските нива. Това е така дори и отчитайки факта, че в страната задължителните осигуровки се администрират от полу-автономни агенции и затова не се отчитат като разход в държавния бюджет. Всъщност, изключително характерна черта на социалната политика в Сингапур е нежеланието на управляващите да изградят всеобхватна система за социално осигуряване и подпомагане по подобие на развитите индустриални страни. Вместо това, в основата на тази система стои политиката на пълна заетост с бързо нарастващи заплати. Друга отличителна черта е специалното внимание към образованието – начално, средно и висше.

Ролята на държавата в Сингапур в социалното осигуряване е по-скоро на регулатор отколкото на доставчик на услуги. На мястото на държавните агенции, квази-държавни органи управляват различни фондове, по които постъпват социалните осигуровки. Този метод на финансиране е причината за ограничен преразпределителен ефект. В схемата са предвидени средства за подпомагане на най-бедните и посрещане на други обществени нужди в критични моменти, но условията за получаване на такива помощи са силно ограничени.

Друга характерна особеност е фактът, че Сингапур е страна, в която има силен акцент на ролята на семейството и общността при грижата за болните, хората с увреждания и тези в напреднала възраст. Значителна част от старите хора (повече от 70%) продължават да живеят със своите деца. Това, разбира се, има големи отражения върху социалното осигуряване, особено в условията на постоянно застаряване на населението.

В Сингапур системата на социално осигуряване и подпомагане се осъществява от т.н. **Централен спестовен фонд** (Central Provident Fund), в който постъпват задължителните социални осигуровки на всички работещи.

Централният спестовен фонд е основан на 1 юли 1955 година за да осигури финансова сигурност на работещите след пенсиониране или в случай, че не могат да работят. През годините *Фондът* се разширява като социално - осигурителна схема, която не само се грижи за пенсиите на членовете си, помага при покупката на жилище, плаща за здравни услуги и образование, но осигурява финансова сигурност на средствата в него чрез различни застрахователни схеми. От няколко години се разширяват и опциите за инвестиции, което предоставя възможност на участващите да се възползват от високата възвръщаемост на финансовите активи.

Работещите граждани и техните работодатели правят месечни вноски във *Фонда* и те отиват в три сметки:

- **Обикновена сметка** – спестяванията могат да бъдат използвани за закупуването на дом, сключване на застраховка към *Фонда*, инвестиции и образование.
- **Специална сметка** – спестените средства могат да се използват при старост, за непредвидени случаи и закупуване на инвестиционни продукти, свързани с пенсиониране.
- **Здравна сметка** – спестяванията може да се похарчат за разходи при хоспитализиране и одобрени медицински застраховки.

Спестените средства се използват за:

1. **Пенсиониране** – при навършване на 55 години човек има избор дали да изтегли спестените средства, оставяйки една минимална сума (размерът се определя всяка година), да депозира парите си в една от банките, участващи във *Фонда* или да закупи застраховка живот от участващите застрахователни компании. Минималната сума се използва за изплащане на минимални суми след навършване на 62 годишна възраст за посрещане на основни нужди.
2. **Здравеопазване** – спестените средства в здравната сметка са за посрещане на здравни разходи на спестителя и неговите деца.
3. **Придобиване на жилище** – спестяванията в обикновената сметка може да се използват за закупуване на дом по схемите на *Фонда*. Парите може да покриват цялата сума на имота или част от нея. До 1 юли 2006 година беше възможно закупуването и на нежилищен имот по тази схема, което вече не е в сила.
4. **Защита на семейството** – тази схема позволява на спестителят и неговото семейство да се справи в първите няколко години в случай на инвалидизиране или смърт на член от семейството. Това може да е под формата на изплащане на остатъчната част на ипотечен заем или включване в програми за хора с увреждания.
5. **Инвестиране** – с цел повишаване на доходността на спестяванията има възможност за инвестиции в схемите на *Фонда*, закупуване на търговски имоти и др.

В допълнение, *Фондът* предлага различни доброволни схеми като финансиране на висше образование. Образователната схема дава възможност да бъдат използвани личните спестявания или на член от семейството (родители, сестри и братя) за изплащане на студентски заем за редовно обучение в субсидираните от държавата университети.

Размерът на социалните осигуровки е различен в зависимост от възрастта на работника (7 групи) и към септември 2006 започва от 33% за хората под 35 години, преминава през 27% за 50 – 55 годишните и намалява до 8.5% за хората над 65 години. Всяка година се изготвят таблици със ставките по групи и разпределението на осигуровката за пенсия, здраве и непредвидени случаи.

Върху всички спестявания във *Фонда* се начислява лихва – за обикновената сметка лихвата е минимум 2.5% годишно, а за специалната и здравна сметки – 1.5 процентни пункта над преобладаващата лихва по обикновените сметки.

Към юни 2006 година членовете на Централният спестовен фонд са 3.08 млн. души (70% от населението) и общите вложения в него възлизат на 122.61 млрд. щатски долара.

Най-общо ефектите за икономиката от създаването на Централния спестовен фонд са:

- **нарастване на доходите на хората** – размерът на социалните осигуровки се използват през годините като начин за стимулиране на икономиката. На няколко пъти осигуровките са намалявани за да оставят повече разполагаем доход за гражданите и

бизнеса, което стабилизира икономиката и ѝ помага в случай на криза и рецесия. Средното нарастване на заплатите е 3.5% годишно за последните 11 години. Сингапур е на едно от първите места по доходи на глава от населението – 28 368 щатски долара срещу 9 223 за България за 2005 година.

- **качеството на здравеопазването** в Сингапур е на едно от най-високите нива по света.

- **нивото на бедност** в страната силно намалява и тя се нарежда на 25 място в класацията за човешко развитие на ПРООН, докато България се намира на 55 място за 2003 година.

- значителна част от **инфраструктурата** е изградена като са използвани натрупаните средства - Сингапур привлича значителна част от инвеститорите с модерната си инфраструктура и възможност за развитие. Финансирането по този начин дава възможност бюджета да бъде освободен от тези разходи, които са значителни особено ако инфраструктурата е на много ниско ниво.

- въвеждането на тази система прави възможно **намаляването на държавните разходи** – през 2004 година те са 15.7% от БВП. За сравнение, в България общите разходи по консолидираната фискална програма са 38.6% през 2004 година. По-ниските разходи от своя страна правят възможна намаляване и на данъчното бреме.

Какви са изводите за България

1. Радикалната реформа на социално осигурителната система трябва да започне веднага. Колкото по-рано, толкова по-скоро ще има ефект. Примерът на Сингапур и други страни трябва да се използва и най-добрите практики да се приложат така, че за в бъдеще да има ефект.

2. Цялостната реформа по отношение на държавата и нейното участие в проблемните области като пенсии, здравеопазване, безработица, политика спрямо хората с увреждания и образование може да бъде въведена без да има големи сътресения.

3. Система на социално осигуряване, в която хората спестяват и разчитат на себе си и семейството е по-справедлива от сегашната система в България. Персонализирането на сметките и ниският размер на социалните осигуровки са стимули за плащане. Правителството трябва да проумее, че докато най-високият данък върху труда в България не бъде намален няма как, дори и с административни мерки, да насърчи плащане.

4. Сравнявайки държавните разходи през 2005 година ще видим следното: в Сингапур разходите за здравеопазване са 1.4% от БВП или повече от три пъти по-малко отколкото в България (4.8% от БВП); разходи за социално осигуряване и подпомагане в бюджета на Сингапур няма – те са за сметка на всеки спестител – работещ, докато в България те достигат фантастичните 13.4% от БВП без дори да усещаме значителен ефект от тези големи харчове. Разходите за образование и в двете страни са на ниво от 4.3% от БВП, но с тази разлика, че в Сингапур нивото на грамотност е 95% от населението над 15 годишна възраст, а хората със средно и висше образование са 62% през 2005 година. Казано по друг начин, ефектът в двете страни е корено различен и докато в България системата не се промени нямаме никакви основания да сме съгласни на повече пари за образованието.

Стопански ефекти от социалната демокрация⁴

Красен Станчев

⁴ Слово, произнесено на 31 октомври по случай наградата на Фонда на Георги Василев за принос към свободата на духа. [Използвани са изследвания на Пол Белиен (Paul Belien, A Throne in Brussels, Britain, the Saxe-Coburgs and the Belgianisation of Europe, Exeter, Imprint Academic, 2005) и Марк Рой (Mark J. Roe, Political Foundations of Separating Ownership from Control, Stanford Law Review, 2000, pp. 1-16).]

След ноемврийските избори от 1919 г. в Белгия Алберт Първи Сакскобурготски установява ред, който след време става типичен за почти цяла Европа.

Това са първите следвоенни избори в тази страна, с почти универсално изборително право на всички граждани, без жените. Впрочем в Белгия все още от време - навреме възниква спор дали изборите през 1919 г. са конституционни и валидни, но по-важното е, че след тях в страната се установява коалиционно управление на три партии - католическата, либерална и социалистическата и се формира една паралелна власт на първите в Европа „социални партньори“.

Първите „социални партньори“

Въведената тогава от Алберт Първи политическа система остава практически непроменена до ден днешен. Основното в нея е това, че правителството започва да управлява страната с помощта на онова, което днес почти навсякъде се нарича „тристранен диалог между социалните партньори“.

Тези партньори в началото на XX век в Белгия са *Federation des enterprise de Belgique* - официален представител на работодателите в страната и три синдиката - един социалдемократически, един социалистически и един либерален. Тези три профсъюза са признати за *единствените* законни представители на работници.

Стопанската и социалната политика започва да се определя от консенсуса на тези партньори, а не от парламента. Те не са избрани според процедурите на представителната демокрация и току-що възникналото всеобщо изборително право. „Партниращите си“ организации са в най-добрия случай плод на волеизявление на своите членове. Представителността на законодателното събрание възниква от равното волеизявление на всички избиратели. Но над и встрани от тази воля стои съгласието на споменатите „социални партньори“.

На тях бива делегирана цялата белгийска държава на благоденствието.

Трите синдиката получават от правителството пари от събраните данъци и плащат пособията по безработица на онези, които нямат работа. Заради „услугата“ синдикатите получават такса за всеки безработен, за който се грижат. Фактически те имат интерес на има повече безработни. За колкото повече безработни се грижи даден съюз, толкова по-богат е той. Държавните служители стават автоматично членове на някой профсъюз. Правителството плаща на съюза членския внос. Ако някой не иска да е член на нито един от тях, вноската се разделя между трите. Властта си сътрудничи с тях. Останалите синдикати са „независими“ и от тях нищо не зависи.

Трите профсъюза управляват и задължителните здравно-осигурителни фондове. Те притежават „свои“ застрахователни компании, болници и минерални курорти.

„Партньорите“ финансират и партиите, и народните представители, с които са свързани. А народните представители изпълняват функции в надзорните тела на фондовете и предприятията.

Изграждането на тази система отнема време. То е замислено от Алберт още в началото на века завършено напълно едва при крал Бодуен през 50-те години на миналия век.

Основното в нея е подкупването на избирателите, подмяната на тяхната воля и създаването на паралелна структура за влияние кралския двор върху съдбините на страната.

Обществена демокрация

Описаната система не е най-крайното проявление на този нов фискално-стопански ред. Той с много голяма точност може да бъде определен като „социална демокрация“ в управлението на стопанството.

В него става дума за отчитането на обществени интереси при управлението на частни собственост, независимо дали това са предприятия или фондове, натрупани със средства на акционери или данъкоплатци. При последните е налице използване на обществени средства – натрупани от правителството вследствие на прилагането на механизмите на универсалното избирателно право, на механизмите на представителната демокрация – за частни цели.

Най-откровеното проявление на този феномен е т.нар. съвместност на корпоративното управление от германски тип.

При него професионалните съюзи разполагат с половината от местата в надзорните съвети на големите фирми.

Историческите му корени са в работническите „съвети“, възникнали също след първата световна война.

След втората световна война системата се възпроизвежда.

Причина за това са, от една страна, крайностите пред-военното и военното управление в Германия. Но, от друга страна, съюзниците виждат в работническите „съвети“ начин хем да не разрушат въгледобивната и стоманодобивната промишленост на Германия, хем да ограничат предполагаемите „имперски“ амбиции на собствениците на тази промишленост. В резултат на тази сделка възникват някои особености на конституцията и законите на Германия. Те биват копирани от други страни. Включително от бивши комунистически и пост-комунистически държави. Постепенно „сделката“, постигната във въгледобивната и стоманодобивната промишлености, се разпространява върху всички по-големи фирми. Към 1976 г. 50 на сто от състава на управителните тела на големите германски фирми вече се формира от представители на професионалните съюзи.

Въздействие на социалната демокрация върху стопанското управление

Описаната система противоречи на една от основните характеристики на частната собственост – на правото да изключиш другите от разполагането и използването на тази частна собственост.

При първо приближение е видно, че тази система увеличава разходите по управление и прави решенията по-трудни.

Това мотивира определени противодействия от страна на собствениците и акционерите, които в нормално състояние на духа се опитват да намалят тези разходи и увеличат печалбите.

Има няколко възможни начина за осъществяването на такива стратегии.

Един от тях е тези фирми да не стават публични, да бъдат един вид „семеини“ и да избягват прякото набиране на капитал от фондовите пазари. Собствениците и членовете на „семеинството“ започват да предпочитат да бъдат управители на фирмите.

Освен това е възможно да се прилагат и особени техники на управление. Те могат да принизяват ролята на надзорните съвети на фирмите. Заседанията на управителните им тела лесно биват превръщани във формални и рядко провеждани мероприятия. Счетоводните отчети, които те получават, следва да бъдат неясни, получени в последния момент и трудни за употреба.

От друга страна, когато е необходимо набиране на капитал, е възможно да се прибегне до блокова продажба на дялове на лица, организации, общини или правителства (които в някакъв момент имат интерес да запазят работни места или увеличат политическото си влияние, или и двете) и банки.

Последиците от социалната демокрация в икономиката и правата на собственост не трябва да бъдат пренебрегвани.

1. Социалната демокрация фаворизира работниците и управителите на компаниите за сметка на собствениците, акционерите, печалбата и стопанската ефективност. Онези, които работят в предприятието, особено управителите започват да се борят за власт, престиж и заплата, да избягват рисковете, свързани с усъвършенстването на производителността, задоволяването на потребителите и увеличаването на печалбата. Те предпочитат фирмата да се разраства, независимо от успеха. Така те се надяват да получат повишение за прослужени години. Управителите се поддават на изкушения да се съюзят с работниците. Или срещу собствениците, или срещу законите, които осигуряват правата на частна собственост
2. Социалните демокрации увеличават разходите на предприятията. Това е пряка последица от обстоятелствата, посочени по-горе. Тя е в изгода не просто на работещите в предприятието, а на онези, които *в момента* работят в него. Тази изгода намалява производителността и конкурентността на предприятието. За оправдание профсъюзите и управителите (работодателските организации) ходатайстват за закони, които ограничават фалитите и втвърдяват пазара на работна сила. Правителствата понякога прибегват до прякото изкупуване на дялове в такива предприятия.
3. Социалните демокрации се характеризират с неефективни пазари на капитали, повече измами, по-малка прозрачност и повече корупция. Обществените промени в социалните демокрации са по-революционни, по-често водят до преразпределение на собственост и в крайна сметка промените са по-скъпи и по-несправедливи, а хората - по-бедни

Политиката на реформи, ускоряващи стопанския растеж. Случаят на Грузия

Зураб Ногайдели⁵

Въвеждащи бележки

Тази вечер аз ще говоря за реформите, които провеждаме напоследък в Грузия. Но преди да стигна до тях, накратко ще опиша ситуацията в страната преди три години. Корупцията и тежките регулации спъваха стопанския растеж и създаваха безработица. Месеци наред правителството беше неспособно да плаща пенсиите и заплатите на служителите си, като генерираше социално напрежение и корупция. Инфраструктурата беше сериозно повредена, като в електрическия сектор и индустрията, и населението бяха изправени пред суров режим. Нищо чудно, че преките чуждестранни инвестиции практически спаднаха до нула.

След онези времена ние положихме максимални усилия, за да отвърнем на призива за действия, на търсенето на резултати и на настояването за установяване на нови правила, които да се прилагат еднакво за всички и които хората разбират като демокрация, отговорност, прозрачност и представително управление. Чрез преследването на енергична, но дисциплинираща програма за реформи, в чиито център е поставена борбата с корупцията, ние успяхме да предизвикаме революционни, драматични и продължителни промени.

И това не е само мое мнение.

Напоследък ние се наслаждаваме на безпрецедентно ниво на преки чуждестранни инвестиции, които през тази година ще достигнат приблизително 1 млрд. щатски

---

⁵ Зураб Ногайдели е министър-председател на Грузия. Тази реч е произнесена на 26 октомври, 2006 г. в Тбилиси на конференцията "Свобода, търговия и мир", организирана от Института Катон. Публикува се с любезното съгласие на автора. Преводът е с незначителни съкращения.

долара. Може би това не е голяма сума според международните стандарти, но тя е много голяма за нашата икономика.

Корупцията драстично намалява. Стойностите за Грузия според индексите на Фондацията "Херитидж" и на Института Фрейзър се подобряват значително. За втора поредна година Международната финансова корпорация класира Грузия като една от водещите страни в света в областта на реформите за подобряване на бизнес-климата. Миналата година ние бяхме втори, тази година сме номер едно.

Реформи

За да стигнем до мястото, където се намираме днес, ние трябваше да издържим на болка и понякога да правим трудни избори. Започнахме с реформа на всички държавни служби, което означава радикално намаляване размера на правителството ни. Преди имахме 18 министерства, сега имаме само 13 и в много случаи намалихме бюрокрацията с повече от половина.

Реформирахме пътната полиция и силите за сигурност. Шофьорите вече не са тероризирани чрез проверки по пътищата, които се използват за искане на подкупи. Служителите са добре обучени, добре оборудвани, добре платени и – най-важното – те са отговорни към обществото. В началото реформата беше много болезнена – ние разпуснахме цялата пътна полиция. В продължение на две седмици – преди да се набере нов персонал – нямаше нито един полицай по пътищата.

Подобна е историята в електрическия сектор. Ние буквално изведохме страната от мрака до светлината, а промишлеността от застой до активно производство и инвестиции. Ако в миналото плащанията за електричество обхващаха до около 20% от населението, днес този процент надвишава 80 и продължава да се покачва. Ако в миналото ремонтите оставаха недовършени, централите бяха в лошо състояние и средствата изчезваха, днес те се модернизират и поддържат, а парите се изразходват отговорно. Доброто управление и установяването на пазарни механизми в сектора доведоха до по-голяма ефективност.

В образованието ние изметохме цяло поколение от погрешни практики, включително остарялата национална система за изпитване, която в миналото отричаше подходящото обучение за младите хора. Чрез възприемането на конкурентни национални изпити и чрез реструктуриране на финансирането системата е такава, при която важни са качествата.

И в която младите хора – без значение от произхода им – могат да разчитат, че талантът им ще бъде достатъчен, за да обезпечи бъдещето им.

Тези реформи не изглеждат сензационни, но представляват критични инвестиции в бъдещето на Грузия. И ще подпомогнат осигуряването на конкурентноспособността на нашата работна сила.

Фискални и икономически реформи

Сега, с повече или по-малко детайли, ще се концентрирам върху фискалните и икономическите реформи в Грузия. Новият данъчен кодекс влезе в сила на 1 януари, 2005 г. В стария имаше 22 различни данъка, днес те са само 8 (включително и митата при внос). Не само намалихме бюрократичната данъчна тежест и по този начин премахнахме институционалните стимули за корупция, но освен това драматично намалихме ефективните данъчни ставки. Най-съществената част от тях са 12% плюсък данък върху доходите, намаление на ДДС от 20% на 18%, намалени социални осигуровки от 33% на 20% и може би най-важното – гладко функционираща и добре организирана данъчна администрация. В резултат от това отношението на данъчната тежест към brutния вътрешен продукт се понижи с 5 процентни пункта. Данъчният режим предлага и други привилегии на предприемачите: неяснотите са изчистени, въведена е 100% амортизация, ДДС се възстановява при инвестиции и т.н.

Процесът на регистрация на собствеността също бе опростен. Законодателните промени намалиха времето, разходите и риска от корупция, свързан с регистрацията. Днес регистрацията на недвижимата собственост се извършва в 5 стъпки за 6 дни и струва 0.5% от стойността на имота.

Значително опростихме правилата и процедурите за регистрация на бизнеса. Времето за регистрация на дружество с ограничена отговорност се намали от 7 на 3 дни. Отговорността за регистрацията се прехвърли от съдилищата към данъчните служби. При това процедурите за бизнес- и данъчната регистрация в момента се обединяват в един процес.

По същото време изискването за минимален капитал за ООД се намалява с 10 пъти до около 111 щатски долара, което се равнява на 7.74% от brutния национален доход на човек от населението през 2005 г. Днес не е необходим официален печат, за да се регистрира бизнес в Грузия, а през последните 9 месеца броят на новорегистрираните фирми се е увеличил с 35%.

През 2005 г. ние приехме нов закон за лицензите и разрешителните. Общият брой на лицензионните и разрешителните режими се намали със 756 (или 84%). Останаха само 92 лицензионни и 52 разрешителни режима. Осигурихме прозрачност в лицензионния процес – лицензът за използването на природни ресурси се дава на конкурентен принцип. Лицензите са търгуеми – собственикът им може да продаде целия или част от лиценза без разрешение от държавата (необходимо е само известие към регистъра, за да се извърши транзакцията). Бяха намалени времевите граници за издаването на лиценз на 30 дни и за разрешение – на 20 дни. Принципът на мълчаливото съгласие се прилага и се дава лиценз или разрешително ако не е предприето действие от правителството в определеното време за това. Въведен е принципът на обслужването на едно гише – ако е необходима допълнителна информация, агенцията, която издава лиценз или разрешителното, е отговорна за намирането на изискваната информация.

Всички тези нововъведения бяха изпълнени за да се ограничи взаимодействието между бюрокрацията от средно ниво и бизнеса, като се елиминира рискът от корупция и от ненужно забавяне.

Приехме нов либерален Кодекс на труда, който въвежда следните принципи. Дава се предимство на договорните отношения, а разходите за наемане и уволнение на работници са много ниски. Няма задължение за работодателя да съобщава или да получава одобрение от трета страна преди да освободи работник или при колективно уволнение. Премахва се задължението да се обучава работникът преди освобождаването му или да се осигурява помощ при намирането на нова работа. Не се въвеждат никакви задължения за минимална заплата както и такива за извънреден труд. В резултат от това експертите оценяват нашия Кодекс на труда като един от най-добрите в света.

За да се подобрят търговските отношения с останалите страни, ние значително опростихме процедурите при износ и внос. Дните за внос бяха намалени от 52 на 15, а тези за износ – от 30 на 8. През лятото ние въведохме нов кодекс за митата, чрез когото се намалиха забавянията и се премахнаха предишните неясноти. Освен това опростихме бюрокрацията, която задушаваше и вноса, и износа, като намалихме наполовина необходимата документация за правене на бизнес. Броят на документите при износ се понижи от 9 на 3-4, а този при внос – от 16 на 5-8. Също така значително бе опростен и транзитният режим – само един документ е необходим, за да се премине през Грузия.

Ние следваме политика на едностранна либерализация на търговията. От миналия месец бяха премахнати всички мита при внос с изключение на земеделските продукти и строителните материали. Нашата цел е да премахнем всички вносни мита до 2008 г., за да елиминираме институционалните източници на корупция и да направим Грузия една от ако не и най-свободната икономика в света.

Освен това парламентът на Грузия прие няколко закона, които напълно реформират системата на стандартизиране и техническо регулиране. Създадохме правна рамка за въвеждане на техническо регулиране, което е в съответствие с международните стандарти, с цел опростяване на износа и вноса. В момента са възприети техническите регулации на Европейския съюз и Организацията за икономическо сътрудничество и развитие.

Новият Закон за сигурност и защита на храните, който е съвместим с изискванията на Световната търговска организация, беше приет през декември 2005 г. Чрез него се създава единен орган за инспекции, който да прилага техническите изисквания спрямо храните и оценява принципите, целите и отговорностите за сигурността на храните. Новият закон се очаква да подобри средата за бизнес в хранителната промишленост като установи безпристрастно и еднакво поле за изява във вид на съответствие, повишено доверие в системата за проверки и улеснен достъп до международните пазари.

От известно време ние преговаряме за подписването на споразумение за свободна търговия с ЕС. Сега, когато нашият северен съсед (Русия) преустанови и износа и вноса от Грузия, този въпрос е още по-критичен. Това ще подобри капацитета на Грузия да посрещне предизвикателството за диверсификация на международната търговия не само със страните от ЕС, но и с Турция.

Бяха направени промени в Закона за търговските банки и Закона за ценните книжа, за да се създаде по-либерална среда за регулиране на финансовия сектор (за достъп до кредити). Ние отваряме финансовия си пазар в максималната възможна степен – чуждестранните банки с рейтинг А+ или по-висок ще могат да участват на грузинския пазар без национално регулиране.

През миналата година ние направихме същото в застрахователния сектор и малко по-късно най-голямата застрахователна компания в света навлезе в нашия пазар.

Само преди година никой нямаше право да притежава повече от 25% от акциите на търговските банки в Грузия, докато днес това ограничение вече е премахнато. Също така търговията с ценни книжа ще бъде възможна без фондова борса и брокери.

Миналата година беше създадено и частно бюро за кредитна информация, което поддържа кредитен регистър за фирми и граждани. Разменя се както позитивна, така и негативна информация между банките и останалите финансови институции. Информацията се предоставя от банките и от компании за комунални услуги.

Банковото дело остава един от най-развитите и най-динамичните сектори в Грузия. През миналата година банковите активи нараснаха с 50%, а кредитите за икономиката – с 83% (15% от БВП). Но все още съществува разлика от 200 млн. щатски долара между предлагането и търсенето на ликвидни активи на финансовия пазар. Това е ясен индикатор, че грузинската икономика расте бързо и съществуват възможности за чуждестранните банки да дойдат и да правят бизнес в Грузия.

Ние продължихме реформите, за да осигурим прилагането на търговските договори. Миналата година ние приехме промени в процесуалния кодекс, като въведохме специализирани търговски секции в съдилищата и реформирахме процеса на обжалване. Времето за решаване на прости търговски спорове се намали от 375 на 285 дни.

Тъй като справедливите и прозрачните законови процедури са единственият начин да се защитят правата на гражданите и да се обезпечи необходимото спокойствие на бизнеса да инвестира. Реформите се фокусират към нови процедури и по-добра защита на участниците в съдебните процеси, независимост на съдебната власт, улеснен достъп до съдилищата и осигуряване на ефективна администрация. Промените в затворите обхващат подобряване на човешката и физическата инфраструктура.

Бих искал да спомена няколко думи за текущата програма за приватизация. От края на 2004 г. ние провеждаме агресивен приватизационен процес на държавните предприятия. Местните и международните компании се конкурират за придобиването на тези активи по открити процедури. През последните две години приватизирахме много важни активи за Грузия – като започнем от туризма и стигнем до мините, комуникациите и пристанищната инфраструктура. Човек може да се зачуди – защо се продава почти всичко? Отговорът се съдържа в твърдия ни ангажимент да се елиминират институционалните източници на корупция – нещо, което вярвам, че е неизбежно, когато държавата участва в частния бизнес. И във вярата ни в създаването на малко, но ефективно правителство, което не се намесва на пазара. До края на 2006 г. ние планираме да приключим приватизацията на всички големи предприятия, които все още остават държавна собственост.

Бъдещи реформи

Това са реформите, които провеждаме през последните три години. Те са концентрирани около идеята Грузия да стане най-малко корумпираната и най-благоприятна за бизнеса страна в света. И изглежда, че плодовете на труда ни вече цъфтят. Брутният вътрешен продукт през миналата година се повиши с 9.3%, очакваме същия растеж и през тази. Въпреки огромния входящ поток към грузинската икономика ние се стремим да поддържаме темпа на инфлация в едноцифрени стойности, но все пак инфлацията остава основното макроикономическо предизвикателство тази година.

Ние успяваме да укрепим принципите на свободния пазар в нашата икономика – частният сектор става все по-силен – днес около 90% от БВП се създава от частни компании, а местните и чуждестранните фирми се чувстват все по-удобно в страната.

Понастоящем Световната банка и Международната финансова корпорация класират Грузия на 37 място сред всички страни по леснота при правене на бизнес. Само за сравнение – ние бяхме на 112 място миналата година и на 135 преди две. Нашата амбиция е да бъдем в Топ 25 през следващата година. Ако се разгледа списъкът на тези 25 страни, вие лесно ще се досетите, че е много трудно да попаднеш в него. Но ние сме обмислили твърде обхватни реформи и, ако успеем да ги проведем правилно, съм сигурен, че можем да претендираме за много високо класиране.

Що се отнася до бъдещите промени – нека да започна с пенсионната реформа. Днес ние имаме разходопокривна система, държавата плаща фиксирана сума на пенсионерите, която почти се утрои през последните 3 години. За по-младите поколения обмисляме въвеждането на доброволна, капиталова, частна пенсионна система, при която всеки човек доброволно решава как да използва доходите си – за потребление в момента или да вложи някаква част от тях в лична пенсионна сметка. Тази система ще даде на работниците ясно дефинирани права на собственост върху пенсионните им вноски, ще предложи подходящи стимули за работа и инвестиции, ще послужи като двигател за стопанския растеж и ще разшири личната свобода и достойнство. Компонент от тази реформа може да бъде консолидирането на осигуровките и данъка върху личните доходи в един данък и понижаването му с течение на времето.

Ние развиваме и подробна програма за реформи на здравната система. В момента търсим най-доброто разположение на болниците, спешните центрове и тези за първична медицинска помощ и бихме приветствали участието на частния сектор. Нещо повече – сигурен съм, че ще има частни болници и медицински центрове в Грузия, публично-частни партньорства както и държавни обекти – при липса на интерес от частния сектор. Имаме готовност да построим центрове за първична помощ и да ги предадем на частни собственици, които ще ги управляват и поддържат добре. Реформата ни предвижда също пълна рехабилитация на физическата инфраструктура, оборудването на болниците с модерни технологии и повишаване

качеството на медицинското лечение за гражданите. Лечението на бедните ще се финансира от държавния бюджет.

Ще приемем нов закон за фалитите, който вече се обсъжда в съответните министерства. Може би времето за банкрут ще се понижи драстично и обезпечените кредитори ще имат по-голямо влияние върху процеса.

Вече работим върху по-нататъшното подобрене на системата за кредитна информация и до края на 2006 г. ще имаме нов законопроект за кредитните бюра.

Заклучение

Поради тези промени, поради тези резултати и поради нашия непрестанен ангажимент за реформи аз съм уверен в потенциала на Грузия за развитие на бизнеса и дори по-уверен в бъдещето и. Макроикономическата ситуация през последните няколко години и безпрецедентното равнище на инвестиции ми дава сигурността да заявя, че Грузия днес е страна, която се развива бързо. Страна, която е решена да продължи по пътя на демократичните реформи чрез намаляването на правителствената бюрокрация и отварянето към пазарната икономика. Тези либерални реформи, заедно с уникалното географско разположение и активи на Грузия, дават предимство на инвеститорите да проучват възможностите и да ги използват. По този начин цялото общество може да събира плодовете, които са резултат от правенето на бизнес в Грузия.

Чили – пионерът в Латинска Америка

Адриана Младенова

Територията на Чили обхваща по-голямата част на югозападния бряг на Южна Америка – тя представлява дълга тясна ивица с площ от 757 кв. м., с дължина 4630 км и едва 430 км широчина. Населението ѝ наброява 16.4 милиона души, официалният език е испански, а столицата е град Сантяго. Чили обявява независимостта си от Испания през 1818 г.

Повратната точка от най-новата история на Чили е края на 1973 г., когато след военен преврат начело на държавата застава ген. Пиночет. Той взима властта от ръцете на президента Салвадор Алиенде, социалист по убеждения, който провежда силно лява политика по време на своя мандат – национализира основните отрасли на чилийската индустрия, отчуждава банки и редица предприятия, провежда аграрна реформа, чрез която отнема земи от едрите собственици на земя, за да ги даде на малоимотните. Управлението на военната хунта се характеризира с диктатура и потъпкване на човешките права на жителите, но тогава се правят и първите стъпки за реформиране на икономиката. Предприемането на радикални мерки е неизбежно поради тежкото състояние, в което се намира икономиката в края на 1973 г. – бюджетният дефицит достига 20% от БВП, в следствие на което централната банка започва да печата пари и инфлацията ескалира до 500%. Това влошава още повече положението – чуждестранният дълг се увеличава с 23% за година, нормата на спестяване и инвестиции в икономиката достигат до най-ниските си нива от 60-те години насам. В тези условия има недостиг на основни хранителни продукти, опашките през магазините се увеличават с всеки изминал ден, сивият сектор се разраства, а населението обеднява все по-бързо.

Провеждането на стабилна фискална политика и осъществяването на редица пропазарни реформи след 80-те години извеждат страната от мизерия и ширец се сив сектор сред една от най-бързо развиващите се икономики не само в Латинска Америка, но и в света. Икономиката расте средно със 7.2% през периода 1985-1997г. и с 3.5% между 1998 и 2005 г. – малко страни могат да се похвалят с подобен стабилен тренд.

Няколко регионални кризи и външни шокове (през 1982 и 1984 г.) разклашат икономиката, но тя успява да се справи с тях благодарение на вярата на управляващите и в принципите на пазарната икономика, които не се изкушават да направят траен популистски завой наляво. През 2006 г. Чили е на 14 място от общо 157 държави по показателя "икономическа свобода" според индекса на *фондация Херитидж и Уолстрийт Джърнъл*. Това отрежда първо място на страната в Латинска Америка.

Реформите, които са осъществени в Чили през последните 25 години са многобройни и обхващат всички сектори от икономиката. В това кратко изложение не можем да изброим всички мерки, които са предприети, затова ще се спрем на най-важните и мащабните от тях.

Отворена икономика и свободна търговия

Краят на 1973 г. заварва икономиката силно протекционирана от трети страни и практически затворена за внос на много стоки. Номиналната митническа тарифа се движи в границите между 105% и 750%, а различни нетарифни ограничения възпрепятстват вноса на 3000 стоки от общо регистрирани 5125 вида стоки. През 1979 г. се въвежда единно, плоско мито за всички вносни стоки в размер на 10%, което за времето си представлява революционно намаление на митническата тарифа. Икономиката печели както от намаляване на митата, така и от опростяване на митническия режим, което прави по-ефективно, прозрачно и евтино администрирането на системата. Отварянето на икономиката води до повече конкуренция на пазара и въпреки наличието на голям търговски дефицит, управляващите не се страхуват да освободят пазарните сили и да позволят на чилийци да търгуват свободно. Това води до специализация, печалба от сравнителните предимства на страната, насочване на местните ресурси към ефективни пазарни ниши. Поради външната криза през 1982 г., която отслабва значително региона на Латинска Америка и се отразява неблагоприятно и върху чилийската икономика, митата се увеличават до 35%. След 1985 г. обаче митническите ставки биват намалени няколко пъти до 6%. Основният принос за ефективността на системата е фактът, че митата са плоски, т.е. държавата не се опитва да протекционира едни сектори за сметка на други чрез защитни мита и други форми на ограничаване на търговията, което води до изкривявания, неефективност и злоупотреби. През 2004 г. среднопретеглената митническа тарифа е 3.7%. През 2004 г. Чили подписва споразумения за свободна търговия със САЩ и Южна Корея, което е финалната фаза от процеса на търговска интеграция на страната с останалия свят.

Капиталова частна пенсионна система

Чили е първата страна, в която пенсионната система е напълно приватизирана през 1980 г. Тогава публичната разходно-покривна (*pay-as-you-go*) система е заменена със система, основана на индивидуални спестовно-осигурителни вноски, които се управляват от частни пенсионни фондове (капиталова система). Архитектът на реформата е Хосе Пинера, който от 1978 до 1980 г. е министър на труда и социалното осигуряване в страната.

Законът за пенсионната реформа приема следните принципи:

- 1) този, който избере да премине в частната система, е освободен от задължението да плаща пенсионна осигурителна вноска в държавната система;
- 2) всеки работник има правото сам да избере дали да влезе в новата частна система или да продължи да се осигурява през държавната разходопокривна система.

Капиталовата система предвижда 10% от заплата на работещите преди данъчно облагане се депозира в лична сметка. Работниците могат доброволно да внасят допълнително до 10% от месечната си заплата преди облагане с данъци. Доходността

по инвестираните суми е необлагаема, а работниците плащат данък върху тези пари, когато ги изтеглят при пенсиониране.

През 2001 г. данните показват, че пенсиите в капиталовата система са с 50% до 100% по-високи (в зависимост дали са за старост, нетрудоспособност или наследствени) отколкото са били в държавната пенсионна система. Средствата, управлявани от пенсионните фондове, възлизат на 40 милиарда долара или около 55% от брутния национален продукт. След като се подобрява функционирането на капиталовите и трудовите пазари, пенсионната реформа е една от ключовите промени, които съществено увеличават спестяванията и инвестициите в икономиката, намаляват преразпределението от държавата, увеличават разполагаемия доход както за работещите, така и за пенсионерите и в крайна сметка водят до ускорен темп на растеж на икономиката.

Създаване на силен частен сектор

Приватизация

В края на 1973 г. делът на държавата в някои производствени сектори достига до 70%. Започналата трансформация на икономиката води до раздържавяването на редица държавни предприятия. След като се създават частни пенсионни фондове, те стават едни от най-големите институционални инвеститори, които разполагат със значителен финансов ресурс. Благодарение на това се създава реален интерес към приватизирането на ютилити компании. До края на 80-те години в частни ръце са почти всички електроцентрали, електроразпределителни дружества и телекомуникационни компании. През 1998 г. се приватизира и последното държавно енергийно дружество *Edelaysen*. Държавата започва усилено да отдава на концесии изграждането на магистрали и транспортни съоръжения в средата на 90-те години. Активни участници в този процес отново са пенсионните фондове, които инвестират в дългосрочни проекти, със сравнително дълъг времеви хоризонт. В резултат на делегиране на частния сектор на управлението на голяма част активите в икономиката се постига по-голяма ефективност и се подобрява състоянието на инфраструктурата.

Премахване на корпоративния данък за реинвестирана печалба

За да се активизира пазарът на труда чрез увеличаване на търсенето на работна ръка от предприятията и за да се стимулират инвестициите в икономиката, правителството премахва корпоративния данък върху реинвестираната печалба, т.е. облага се само този доход, който реално се разпределя от печалбите на фирмите.

Привличане на чуждестранни инвестиции в икономиката

Минният сектор и добивът на мед и други полезни изкопаеми е един от водещите сектори в икономиката на Чили. До началото на 80-те години единствената компания в отрасъла е държавната *Codelco*. Приетата през 1980 г. демократична конституция на страната позволява находищата да се отдават на концесии на частни компании, без значение дали са местни или чуждестранни. Към момента по-голямата част от находищата в Чили се експлоатират от частни чуждестранни компании, които произвеждат по ефективно и при по-ниски разходи от държавното предприятие. Чили е една от малкото страни в света, в която минният сектор дълго време не се облага с никакви допълнителни такси и данъци (така наречените роялти) от държавата.

Уроците

Въпреки че през последните години управляващите в Чили имат различни политически убеждения, всички те се обединяват от водената от тях дясна политика – всяко ново правителство надгражда върху пазарните реформи чрез предприемането на нови мерки в тази посока.

Основното и най-важно условие за осъществяване на успешни реформи е следното: промените трябва да бъдат не повърхностни и спорадични, а радикални и смели от

една страна, а от друга – всеобхватни, цялостни и координирани, т.е. трябва да обхващат цялата икономика, за да бъдат устойчиви и да доведат бързо до положителни резултати.

За тези, които наричат идеите за пазарни реформи в икономиката популистки и неосъществими за България, са следните въпроси:

- Защо Чили може да достигне преразпределение на държавата в икономиката до 25% от БВП през 2005 г. и в същото време да отчита бюджетен излишък от 4,8% от БВП и икономиката да расте с 6,1%, а в България в проектобюджет 2007 г. се залага преразпределение от 41.7% от БВП и няма политическа воля за намаляване на този дял?
- Защо Чили е в състояние да извърви сама пътя и да въведе изцяло частна капиталова пенсионна система, като спечели от това, а България не може?
- Защо Чили не затваря пазарите си за чуждестранни инвеститори, приватизира и дерегулира ютилити компаниите си, което води до икономически растеж и стабилност, а в България се насажда страх от конкуренцията и либерализацията и управляващите “бранят” националните оператори в енергийния сектор от чужди инвеститори?

Има още въпроси, има и още много примери като Чили. Време е да ги последваме.

Хонконг – най-свободната икономика в света

Адриана Младенова

Хонконг е автономна област, със статут на специален административен район към Народна република Китай. Територията ѝ обхваща остров Хонконг (Сянган), в който е съсредоточена икономическата и административна активност на страната, полуостров Коулун и 235 крайбрежни малки острова. Обща площ е 1,092 кв. км, а населението през 2006 г. е 6.6 милиона души, от които 98.8% са китайци, 0.6% - англичани и 0.6% - други. Официални езици са английски и китайски.

От 1841 до 1997 г. Хонконг е под владението на Великобритания, с изключение на японската окупация през Втората световна война, която продължава 3 години и 8 месеца. На 1 юли 1997 г. Хонконг е върнат на Китай със статут на специален административен район. Начинът на управление на автономната област се основава на принципа “една страна – две системи”, което позволява на острова да се управлява независимо от централната власт на Китай, с изключение на въпросите, свързани с отбраната и външната политика.

Хонконг е модел за икономическа свобода. През последните 11 години страната държи престижното първо място в класациите по икономическа свобода, изготвени от независимите изследователски групи от американската фондация *Херитидж* и *Уолстрийт Джърнъл* и от канадския институт *Фрейзър*. Икономическата свобода води до просперитет чрез насърчаване на предприемачеството и инициативността на индивидите и увеличаване на инвестициите.

Хонконг, заедно със Сингапур, Южна Корея и Тайван формират групата от така наречените нови индустриални икономики. Те се характеризират с висок жизнен стандарт, технологичен прогрес, относително ниски нива на бедност и малък процент безработица. Хонконг отчита най-високите нива на БВП на глава от населението на целия азиатски континент – 26,823 щатски долара за 2006 г. Измерено чрез паритета на покупателната способност, чрез който се коригират ценовите различия в страните, Хонконг заема 10-то място в световната класация на МВФ според показателя БВП на глава от населението.

В Хонконг действа валутен борд, който фиксира хонконгския долар за щатския долар. В резултат на това правителството не може да използва монетарните механизми като инструмент на водената икономическата политика и инфлация в страната е ниска – средната инфлация от 1995 г. до 2004 г. е едва 1,23%.

Привлекателната сила за хора, капитали и стоки

Хонконг привлича чуждестранни капитали благодарение на липсата на регулации и рестрикции върху чуждестранната собственост в страната. Търговията е безмитна, а нетарифните ограничения и регулации при износа и вноса са минимални. Свободната търговия и простите и прозрачни правила за правене на бизнес са сред едни от приоритетите за инвеститорите и предприемачите, които търсят пазари, в които да инвестират. Свободата на размяната и гарантиране на правата на собственост допринасят в голяма степен за благоприятния инвестиционен климат на азиатския остров. Липсата на протекции и защитни ограничения върху търговията превръщат Хонконг в силно експортно-ориентирана икономика. Близко четири пети от промишлените ѝ стоки се изнасят. Привличането на капитали намира израз в изграждането на един от най-големите и бързо развиващи се финансови центрове в света. Икономическият разцвет привлича много туристи и превръща страната в предпочитана туристическа дестинация както за азиатци, така и за европейци и американци. Хонконг се посещава годишно от близо 7 милиона туристи.

Свободата на търговията и предприемачеството, спазване на правата на собственост и минималните регулации в частния сектор от страна на държавата са в основата на просперитета на автономната административна единица. Хонконг е на 5-то място през 2006 г. според индекса *“правене на бизнес”*, чрез който Световната банка оценява условията за правене на бизнес в страните чрез различни индикатори и комплексни показатели. В Хонконг няма изискване за минимален капитал при регистриране на фирма, регистрацията отнема средно 11 дни, а необходимите процедури са едва 5.

Данъчната система в Хонконг е една от най-благоприятните за правене на бизнес в света. Има три вида данъчно облагане – на печалбите на фирмите, на доходите на физическите лица и на собствеността, като ефективните ставки при всеки един от тези данъци не надвишават 16-17%. Няма ДДС, други косвени данъци върху потреблението и върху капиталовата печалба от продажба на акции, облигации или други ценни книжа. Тъй като пенсионната система е частна, работещите не плащат социални осигуровки на държавата, а внасят средства по лични капиталови пенсионни сметки.

Липсата на регулации и рестрикции се отразява и на друга сфера от икономиката – високите технологии. В Хонконг 69,2% от населението ползва Интернет, което нарежда страната в топ 10 в света и по този показател. Това допълнително улеснява търговията и насърчава бизнес активността в региона.

Частна пенсионна система

Хонконг последва примера на Чили и през 2000 г. преминава изцяло към частна пенсионна система. Страната трансформира разходопокривната си пенсионна система и въвежда капиталонатрупваща система с лични капиталови сметки, в които се събират индивидуалните вноски на всеки осигуряващ се. Те се равняват на минимум 10% от доходите на хората, от които работодателят е длъжен да внася 5%. Средствата от тези вноски се инвестират и носят доходност. Всеки осигуряващ се има правото да избере оптималната комбинация от възвръщаемост и риск, които съответстват на неговите предпочитания.

Ваучерна система в образованието

Факторите, които превръщат образователната система в Хонконг сред една от най-добрите в света, са същите, които извеждат страната по пътя на просперитета и стабилния икономически растеж – конкуренция и свобода на избора. Един от успешните модели в изграждането на стопанския ред в Хонконг е реформата в

образователната система по посока децентрализация, намаляване на зависимостта на образователните институции от държавата, установяване на финансова независимост на училищата и университетите и въвеждане на принципа “парите следват ученика” чрез ваучери.

В Хонконг всеки ученик има право да избира кое училище да посещава. Образователните институции в страната носят характеристиките на корпоративни компании. Изборът на училище е възможен благодарение на съществуващата ваучерна система, според която учениците и родителите избират училищата, а правителството плаща за образованието. Има три вида училища в Хонконг: публични, които се управляват от държавата, субсидирани от правителството училища, които се управляват от неправителствени организации и несубсидирани частни училища, които се ръководят от частни организации. Повечето училища се финансират изцяло от правителството (и следователно са безплатни за учениците), но много малка част от тях де факто се управляват от държавата. От 674 правителствено-финансирани основни училища само 38 пряко се управляват от държавата. От 524 финансирани от бюджета гимназии само 36 се управляват централизирано. Всички училища се придържат към стандарти и ръководства по отношение на учебните програми, но училищата могат да правят промени и да създават програмите в зависимост от нуждите на учениците. Свободата на избор и конкуренцията принуждава институциите да се “борят” за ученици чрез предоставяне на подходящи учебни програми и предлагане на услугата “знания” чрез най-съвременни и ефективни начини на преподаване. Конкуренцията е възможна поради автономията и делегиране на права на училищата сами да определят таксите и броя на учениците, да имат реално влияние върху финансите и програмите. За да се оценяват знанията на учениците в различните институции, има външно оценяване на изхода чрез общоприети тестове и изпити, базирани на британски методологии.

Хонконг показва на практика, че икономическата свобода и високият жизнен стандарт на гражданите вървят ръка за ръка.

Ботсвана – африканският диамант

Светла Костадинова

Република Ботсвана е разположена на 600 хил. кв. км. в Африка с население от 1.8 млн. жители. Приблизително 75% от територията на страната е заета от пустинята Калахари и може би отчасти заради това официалното мото на страната е “Дъжд”. Друг забележителен географски факт за Ботсвана е, че на нейната територия се намира най-голямата в света делта “Окаванго”.

Обработваемата земя е 0.65% от територията на страната, а постоянните култури заемат 0.01%, поради което делът на селското стопанство в БВП е едва 2.4% през 2005 година.

Диамантите са най-важният източник на приходи за държавата. Откриването на залежите през 1967 година след продължило повече от 12 години търсене коренно променя развитието на страната. В страната има 4 диамантени мини, чиито доходи съставляват 77% от общите приходи от износ и 45% от БВП. По показателя ценност на диамантите, Ботсвана е най-големият производител в света с годишен обем от 15 млн. карата.

Инфлацията в страната за периода 1995 – 2004 г. не надминава 7.57%; инвестициите са между 20% и 30% от БВП; има натрупани големи резерви и правителството не е използвало структурни заеми. Въпреки че няма съмнение, че приносят на диамантите е огромен за Ботсвана, също така е видимо, че постъпленията се инвестират, а не се прехосват.

Икономическото преобразяване

Ботсвана получава независимостта си от Великобритания пред 1966 година и от тогава започва нейното забележително развитие. За периода 1966 – 1999 година средният икономически растеж е 9%, което я прави страната с най-продължителен висок растеж на икономиката в света изобщо.

БВП на глава от населението на Ботсвана за 2005 година е \$10 700 (за България е \$ 9 600). Ботсвана е на първо място от всички африкански страни по няколко показателя:

- **Икономически най-свободната африканската страна** – 30 място и резултат 2.29 (Фондация Херитидж и Уол Стрийт Джърнъл). За сравнение България е на 64 място с резултат 2.88 за 2006 година.

- **Африканската страна с най-ниско ниво на корупция** – 37 място и резултат 5.6 (Транспарънси Интернешънъл). За сравнение България има резултат 4.0 и заема 57 място за 2006 година.

- **Страната в Африка с най-висок показател на Индекса на човешко развитие (ООН)** – заема 131 място с общ резултат 0.57.

Икономическият растеж на Ботсвана се дължи на огромната трансформация на икономиката от 1966 насам.

В първите години от получаване на независимостта си селското стопанство има доминираща роля в икономиката. През 2003 година неговият дял от БВП е вече само 2.4%. За последните 30 години градското население нараства от 8 до 50% от населението и съответно намаляват заетите в земеделието. Страната внася хранителни продукти, чийто размер достига 10% от БВП през 2003 година.

По отношение на търговската политика Ботсвана почти не прилага тарифи и нетарифни ограничения с изключение на изискването за лицензиране за някои бизнес дейности, които са запазени за местните компании. Още от получаването на независимост Ботсвана се включва в Южно-африканския митнически съюз, който благоприятства търговията между страните и в същото време им пречи да налагат мита с оправданието за закрила на местните фирми. По този начин икономиката е изложена на външна конкуренция, което дава силни стимули за повишаване на конкурентността на местните фирми.

Спазването на закона и защитата на частната собственост в Ботсвана са една от най-важните постижения, които правят възможно устойчивият икономически растеж. Диамантените залежи в страната имат огромен принос към растежа на икономиката, но тяхното наличие не е причина за вътрешна политическа нестабилност и борби за контрол над ресурсите, което е обратното на редица страни, богати на ресурси (петрол, злато).

След провъзгласяването на независимостта през 1966 година управляващите съумяват да запазят броя на държавната администрация на ниското ниво, наследено от британците; корупцията почти не съществува, а услугите, които предоставя, са ефективни. Плановите на първото независимо правителство са постепенно да сведе до минимум броя на чуждите граждани, които работят в администрацията, но в последствие се случва обратното – насърчават се хората с високо образование и се наемат външни консултанти, които оказват положително влияние върху политиката на правителството.

Основните приходи за бюджета са от 1) износ, 2) диаманти и 3) лихви от излишъка в чуждестранна валута по платежния баланс. В края на 90-те години на XX век тези три източника формират около 85% от бюджетните приходи, което означава, че нито един от тях не “лежи на плещите” на данькоплатците и всичките са в чуждестранна валута.

Правителствата на Ботсвана прилагат многогодишно планиране на бюджетните разходи, което ги ограничава в определени лимити. За разлика от много страни, броят

и размерът на държавните предприятия не нарастват в Ботсвана. Делът на държавния сектор не надвишава 6% от БВП.

Основните насоки на държавни разходи са инфраструктура, образование и здравеопазване. Държавните инвестиции са в посока построяване на жилища, прокарване на пътища във всички краища на страната, изграждане на електропреносна система, прокарване на телефонни постове и т.н.

През 1966 година в страната има само 2 училища, качеството е незадоволително, а успеваемостта изключително ниска. След извършените реформи в страната броят на записаните ученици през 1995 година нараства с 300%, достигайки 319 100 деца.

Управниците в Ботсвана извършват значителни разходи за здравеопазване. Тъй като Ботсвана е силно засегната от ХИВ вируса, държавата отделя все повече средства за превенция и лечение.

Въпреки впечатляващия прогрес на Ботсвана, има необходимост от още реформи. Безработицата в страната е висока; има минимална работна заплата; бедността намалява, но с бавни темпове; делът на преразпределението през бюджета е висок. Въпреки значителните бюджетни средства за здравеопазване, делът на носителите на ХИВ вируса е огромен.

Какви са поуките за България

- малката и ефективна администрация е от ключово значение
- отворената икономика позволява конкуренция
- ефективното гарантиране на правата на собственост е особено важно за бизнеса и гражданите
- липсата на корупция привлича инвеститори и създава стабилност в страната
- наличието на висок икономически растеж за дълъг период от време е напълно възможно, но само ако се извършат реформи
- малкият дял на държавния сектор насърчава частния сектор да произвежда и предоставя стоки и услуги и не позволява изкривяване на пазара.

Ботсвана е изминала дълъг път и дава множество примери какво да се прави за да се постигне дългосрочен висок икономически растеж дори и ако трябва да се започне отначало. Повечето африкански страни също имат добри минерални ресурси и природни богатства, но само Ботсвана съумява бързо и ефективно да ги използва. Минералните ресурси и политиката по използването им генерират приходи, които са в основата на растежа, но именно дългосрочната държавна политика изиграва решителна роля при насочването на тези средства в инвестиции, благоприятстващи икономическото развитие, и това в условията на фискална дисциплина. Въпреки че е малка, с пренебрежимо малко селско стопанство, без излаз на море, разположена в размирнен район, страната доказва, че чрез правилните институции и политика всичко е възможно.

Независимо от необходимостта от още реформи постижението на Ботсвана за висок икономически растеж за три поредни десетилетия е все още недостижимо.

Нова Зеландия или земята на дългия бял облак ⁶ – обратно към групата на богатите държави

Велико Димитров

---

⁶ Това означава наименованието Нова Зеландия в превод от езика на маорите.

От края на XIX до към средата на XX в., Нова Зеландия се радва на един от най-бързите темпове на растеж в световен мащаб и забележителен стандарт на живот. В края на столетието (1900 г.) брутният продукт на човек е по-висок от този в САЩ и съседна Австралия и достига USD 4 298 ⁷ (в съпоставими американски долари, БВП на човек в България 100 години по-късно е все още почти три пъти по-нисък).

Началото на края на този значителен за своето време икономически разцвет е поставено в началото на 50-те години на XX в. – в страната са въведени строги административни ограничения върху вноса и въпреки, че те са били замислени като временна мярка, остават в сила до 1985 г. Не е особено изненадващо, че въпреки отсъствието на здрава икономическа логика за въвеждането на ограничения върху вноса, те се запазват над 30 години – преобладаващата икономическа идеология през периода е определено антилиберална, а и винаги съществуват добре организирани групи, които лобират за въвеждането на високи мита или квоти за определени продукти (които те самите произвеждат).

Политиката на изолация е в известна степен добре дошла за няколко крупни местни и чуждестранни индустриалци – при отсъствието на каквато и да била конкуренция отвън по линия на заместващи стоки от внос, те необезпокоявано прехвърлят нарастващите разходи върху потребителите. Конкуренцията е неефективна и към средата на 50-те години, брутният продукт на човек в нова Зеландия е вече около 15% по-нисък от този в САЩ.

Катастрофалните резултати не закъсняват: между 1973 и 1984 г. икономиката на Нова Зеландия претърпява няколко големи кризи, включващи намаляващи доходи, покачваща се инфлация и нарастваща безработица. Предвид това, министър председателят по това време – Робърт Мълдуун – решава да реформира допълнително икономиката (в същата посока, както досега) с надеждата това да подпомогне обръщането на тренда. Той засилва още повече държавния контрол и регулиране на стопанските дейности, а през 1982 – 1984 г. замразява дори цените и заплатите. Инициира изграждането на гигантски проекти, финансирани с бюджетни средства с очакването това да стимулира търсенето и да създаде заетост. Проектът “тинк биг”⁸ е огромен провал – не само, че поставените цели не са постигнати, а и заплатената цена (от данъкоплатците) е много по-висока от първоначално предвидената. Въпреки със сигурност много добрите намерения на г-н Мълдуун да стабилизира икономиката, политиката му постига точно обратното – Нова Зеландия е изоставаща и обедняваща страна, за която икономическата криза е по-скоро ежедневие, отколкото изключение.

Икономическите реформи през периода 1984 – 2000

Бидейки свидетели на огромния провал на политиката на протекционизъм и силна държавна намеса в икономиката, членовете на новоизбраното правителство тръгват по обратния път: дерегулиране и възстановяване свободното действие на пазара.

- Само за около седмица след изборите е премахнат държавния контрол върху лихвите по кредитите и депозитите, финансовите пазари са дерегулирани, а от март 1985 г. курсът на новозеландския долар става плаващ;
- Размерът на държавния сектор е силно редуциран – приватизирани са голям брой държавни предприятия, в т.ч. и външнотърговските, административният апарат, обслужващ икономиката е намален като брой;
- Премахнати са специфичните за определени отрасли регулации по отношение на наличието на конкуренция (т.е. ограниченията пред нея);

---

⁷ “An Economic History of New Zealand in the Nineteenth and Twentieth Centuries”, John Singleton, Victoria University of Wellington

⁸ От английски – “Think big”

- Намален е размерът на тарифите, предвиждащи високи вносни мита; премахнато е и правото за закупуване на вносна продукция единствено след получаването на разрешение (импортно лицензиране);
- Затегната е монетарната политика;
- Въведени са законодателни ограничения на бюджетните разходи и изискване за доказване на тяхната целесъобразност;
- Премахнати са субсидиите за селското стопанство;
- Започва да се практикува политиката на данъчен неутралитет (недискриминация при плащането на данъци);
- Заплащането на висшите държавни чиновници е обвързано с постигнатите от тях резултати, в т.ч. и на тези от Централната банка;

Проведените след 1984 година реформи ⁹ започват да дават положителни резултати: от началото на 1992 г. икономиката се разраства много бързо, доверието на външните и вътрешните инвеститори е възобновено, безработицата намалява и доходите се покачват. След продължителния период на грешки в провежданата от всички правителства до '84г. политика, изглежда Нова Зеландия отново е на път да се присъедини към групата на най-богатите страни в света.

Следващите данни подкрепят това твърдение:

Промяна в БВП на човек от населението за периода 1992-2004 по страни и групи страни - USD

	1992	2004	Промяна (%)
ЕС15	21 322	31 742	48.9
Развити икономики	21 825	33 052	51.4
САЩ	20 091	31 031	54.5
Канада	24 087	39 650	64.6
Австралия	18 072	31 598	74.8
Нова Зеландия	11 523	24 499	112.6

Източник: UNCTAD, Handbook of Statistics, изчисления на автора

Както ясно се вижда, от момента, в който проведените реформи започват да дават резултат, доходите в Нова Зеландия растат средно около два пъти по-бързо в сравнение с тези в най-развитие държави. Ако тази тенденция се запази и в бъдеще, може да се твърди, че скоро Земята на дългия бял облак отново и заслужено ще е сред световния икономически елит.

Преди около две десетилетия, Нова Зеландия не се различава твърде много от икономическия модел на развитие на социалистическите страни – затворена, централно управлявана и сравнително бедна икономика. Благодарения на проведените смели реформи, прочули се със своя обхват и дълбочина, в началото на новото хилядолетие страната се причислява към една от най-свободните и перспективни икономики. Реализираните на практика идеи, основно залегнали в теоретичните концепции на икономиката на предлагането, за пореден път доказват не само тяхната адекватност, но и необходимост, що се отнася до по-голямата индивидуална и икономическа свобода, доходи и стандарт на живот.

Литва – балтийския първенец

Методи В. Методиев

⁹ Считаме тези и подобни реформи за пример при намирането на пазарни решения и реформиране на всяка една икономика.

Република Литва е държава намираща се в Североизточна Европа. Населението и е 3,454,000 млн. души, а площта е 65,200 кв/км. Тя е най-голямата от трите балтийски държави. На север граничи с Латвия, на югоизток с Беларус, на юг с Полша, на северозапад с Балтийско море и на югозапад с Русия посредством Калининградска област. Столицата на Литва е град Вилнюс с население от 541,824 хил. души.

Наименованието Литва (Lituae) за първи път е споменато в Кведлинбургските анали в 1009 г.

През Първата световна война Литва е окупирана от Германия. На 16 февруари 1918 г. във Вилнюс представителството на литовския народ – Съвет на Литва провъзгласява независима Литва. През 1920-1922 г. литовската държава е призната от международната общност. Тъй като Вилнюс, историческата столица на Литва, през 1920-1939 г. е окупиран от Полша, той се е считал за официална столица, а временна столица става Каунас.

На 15 юни 1940 г. на територията на Литва са въведени съветски войски. Литва е присъединена към СССР като една от съюзните социалистически републики. Тогава е присъединен и Вилнюският край. През 1941-1944 г. Литва е окупирана от нацистка Германия. От 1944 г., когато Съветската армия разгромява немско-фашистките войски на територията на Литва, до 1991 година тя остава в състава на СССР. На 11 март 1990 г. Върховния Съвет на Литовската Република провъзгласява акт за възстановяване на независимостта на Литва. В 1991 г. Литовската Република е призната от Русия, СССР и международната общност. Същата година е приета за член на ООН

От 1 май 2004 година Литва официално става пълноправен член на Европейски съюз.

По отношение на състоянието и среда за правене на бизнес в годишното изследване на Световната банка – Doing Business, Литва се нарежда на 16 място от общо 175 изследвани страни в света. А в класацията на друго авторитетно изследване – Index of Economic Freedom на фондация Херитидж, оценяващо икономическата свобода в различните страни по света, Литва заема 23 място за 2006 година от общо 157 страни включени в обхвата на индекса.

Макроикономическите показатели на Литва през последните години са повече от впечатляващи. Средният темп на растеж на БВП е около 7%, като за 2005 година е 7.3%. През 2003 година Литва е страната от всички нови кандидат членки на ЕС с най-висок БВП – 8.4%. След преживяната хиперинфлация в началото на 90-те години през последните няколко години, по данни на министерството на икономиката на Литва, инфлацията варира в границите от 2.7 до 3.0% на годишна база. Темпа на нарастване на чуждите инвестиции в страната за периода 2004-2005 година е 18.6%.

По отношение на данъчната политика управляващите в Литва отдавна са достигнали до прозрението, че по-ниските данъци стимулират икономическия растеж и увеличават благосъстоянието на хората. Плоският данък започна своя път в Европа през 1994 година с приемането си от Естония. След това се въвежда и в голяма част от балтийските републики, начело с Литва и Латвия. Данъка върху личните доходи за 2006 година е 15% (лихви, доходи от спорт, изкуство, рента и продажба на всякакъв вид частна собственост), като за всички други случаи се използва ставка в размер на 33%. Предвижда се постепенното му намаляване, като през 2008 година се очаква съотношението да достигне 15% и 24%. Данък добавена стойност е 18%.

Литва се нарежда сред страните от стария континент с най-ниско корпоративно данъчно облагане в размер на 15%, като освен това има диференцирана ставка от 13% за малки фирми (до 10 човека на които приходите реализирани в рамките на данъчната година не надвишават 140 000 евро) и нулева ставка за предприятия, свързани със земеделието.

Ретроспекция на прехода

В началото на прехода към свободна пазарна икономика Литовското правителство изготвя и в последствие стриктно се придържа към цялостна програма за пазарна реформа, която по своята същност включва няколко основни насоки за работа: бърза приватизация на държавните активи, осигуряване на ценова стабилност, реформа по отношение на собствеността на земята и реформа в банковия сектор.

1) **приватизация** – процесът на приватизация в Латвия след независимостта ѝ от бившата Съветска република протича бързо и същевременно много ефективно. Приватизационния процес може да се раздели на две основни исторически момента. През първия етап 1992-1996 година се извършва приватизация чрез т.н. инвестиционни ваучери или както е по-добре позната в България т.н. „масова приватизация“. Само за периода на 1992 - 1994 година са приватизирани около половината държавни предприятия, които са били предвидени за приватизация. В края на ноември 1994 година са били приватизирани около 5000 хил. държавни предприятия или около 70-80% от предвидените за приватизация дружества. Вторият етап на приватизацията започва през 1996 година и се характеризира с промяна на приватизационните методи и навлизането на големи чуждестранни инвеститори в страната.

2) **установяване на ценова стабилност** - през 1991 година в Латвия инфлацията е 225%, а през 1992 година достига до безпрецедентните нива от над 1100%. През 1994 година инфлационният процес започва да се овладява, като нивата спадат рязко. Правителството на тогавашния премиер Slezevicius устоява на натиска от страна на опозицията за компенсация на гражданите поради загубата им от развихрилата се инфлация в страната. Следващата стъпка на управляващите е започване на преговори с МВФ за въвеждане на валутен борд в страната. През последните години се наблюдава много добра ценова стабилност. Инфлацията е около 2.7- 3 % на годишна база.

3) **реформа в банковия сектор** – значителни реформи в областта на банковата система се започват с въвеждането на валутния борд и провежданите консултации с експерти от МВФ. Реформата на банковата система включва, от една страна промяна на законодателната база и в частност реда и условията за издаване на лицензи, а от друга успешната приватизация на трите най-големи държавни банки – Спестовна Банка, Държавна Търговска Банка и Земеделска Банка. Приватизацията на големите държавни банки е последвана и от постепенно развиващата се тенденция на консолидация в целия банков сектор. През 1995 година банките в Литва са били 28, а към 2004 година те са вече 10 на брой. „ Банковият сектор в Литва е с много високо ниво на концентрация“ – по данни от Икономист Интелиджънт Юнит. „Трите най-големи банки в Литва - Vilnius Bank, Hansabankas and Nord/LB Lietuva притежават общо 75% от всички банкови активи“.

България и Литва започват своята „нова“ посткомунистическа история със сходни проблеми и предизвикателства, но дали поради по-силната политическа воля и ефективност на държавния апарат или поради други комплексни причини, днес Литва е страната от която ние трябва да вземаме пример.

Албърта – дивата роза на Канада¹⁰

Светла Костадинова

В *Индекса за икономическата свобода в Северна Америка за 2005 година* на канадския институт Фрейзър, провинция Албърта в Канада се нарежда на второ място след американския щат Делауеър с резултат от 7.7 от максимум 10. Това е постижение, което лесно може да се обясни ако се проследят реформите от последните години.

Канадската провинция има население от 3.2 млн. души, намира се в западната част на Канада и граничи на юг със САЩ. Има статут на провинция от 01 септември 1905

¹⁰ Дивата роза е един от символите на провинцията.

година. Избори за правителство се провеждат по закон на всеки пет години, но правителството може да свика по-рано такива и затова изборите са обикновено на 3-4 години. Партията, която спечели най-много от общо 83-те места създава правителство и лидерът ѝ става министър-председател. Партията на второ място става официалната опозиция. Като такава, официалната опозиция има по 50 мин. "време за въпроси" по време на парламентарните заседания, в което може да задава всякакви въпроси.

Канада има вторите по големина находища на суров петрол в света като по-голямата част от тях са съсредоточени в Албърта. Провинцията е най-големият доставчик на природен газ САЩ за последните 6 години. В Албърта са разположени и 70% от канадските залежи на каменни въглища. Въпреки това, секторът енергетика намалява постепенно делът си в местната икономика. Преди 20 години, той е допринасял за повече от 30% от БВП, то сега приносът е около 25%.

През последното десетилетие Албърта има най-високият икономически растеж в Канада – средно 3.7% от БВП. Провинцията има най-високи нива на инвестиции на глава от населението (\$18 403) – повече от два пъти от средното за Канада. Безработицата в Албърта е 3.9% през 2005 година, което е най-ниското ниво за Канада. Сред основните причини за тези развия са, че Албърта има:

1. **Най-ниската обща данъчна тежест в Канада** – за провинцията общата тежест за личните доходи е 10%, а федералната ставка е 29% за всички канадски провинции. За справка, най-високата обща данъчна тежест е 48.64% в Нюфаундлѐнд.
2. **Плосък данък за личните доходи** – има необлагаем минимум от \$ 14 899 за 2006 година и 10% за доходите над това ниво. За 2005 година около 42% от данъкоплатците в Албърта не плащат провинциален данък върху личните си доходи.
3. **Плосък корпоративен данък от 10%**, а за малкия бизнес ставката е 3%
4. Албърта не прилага провинциален данък върху продажбите – единствената провинция, която няма такъв
5. Албърта не прилага провинциален данък върху капитала
6. Албърта е единствената канадска провинция без правителствен дълг

Провинцията е единствената в Канада, която е нетен платец на федералното правителство, т.е. федералното правителство взема повече, отколкото трансферира обратно. Ниското ниво на правителственото харчене в Албърта повишава икономическата свобода, което позволява на гражданите и бизнеса да поемат рискове и развиват предприемаческа дейност. Много се спори доколко стриктната фискална политика на провинциалното правителство има някакъв ефект върху икономическия растеж тъй като през разглеждания период на възход се наблюдава повишение на цените на петрола, което означава повече приходи в бюджета. Различни изследвания¹¹ обаче доказват, че повече от 75% от растежа на икономиката в Албърта се дължи именно на съкращаване на правителствените разходи, а останалото е в резултат на ниските лихви, по-високите цени на горивата и притокът на имигранти.

Богатите залежи на енергийни ресурси позволяват на управляващите в последните 12 години (прогресивната консервативна партия) да свият правителствените разходи и изплатят провинциалния дълг. В резултат на добрите постижения през тази година министър-председателят дори взема решение всеки пълнолетен жител на провинцията да получи "чек на просперитета" от 400 канадски долара (\$ 350) като подарък за раздяла поради приключване на мандата.

---

¹¹ Kenneth J. McKenzie, *A tale of two provinces – tax policy in Alberta and Ontario*, Fraser Institute, Canada

Освен данъчната политика провинцията провежда и много успешна реформа в образованието.

В последните 30 години се извършва радикална промяна на образователната система. Учебната програма се променя като се поставя акцент върху основните предмети английски език, математика и естествени науки. Подобряват се условията в училищата, а учителите преминават редовно през курсове за повишаване на квалификацията. В допълнение се поставят ясни цели заедно със строга тестова програма, която оценява постиженията на учениците в различните възрастови групи.

Резултатите не закъсняват. Учениците в Албърта редовно показват най-високите резултати от всички провинции в Канада на националните тестове. В международните тестове на ОИСР от 2003 година PISA, учениците в групата на 15 годишните се нареждат сред четирите най-успешни нации в света.

В Албърта родителите могат да избират между частните и обществени училища, което е причина последните да подобряват програмите си и да се стремят да задоволят изискванията на потребителите. Затова, обществените училища в провинцията продължават да привличат значителна част от местните студенти – повече от 80% от родителите предпочитат обществените учебни заведения, което е в контраст с останалите провинции, където частните училища привличат все повече ученици.

Реформата се състои в следното: финансирането на училището е на основата на броя на учениците. Всяко училище контролира бюджета си, харчи парите си според собствените си приоритети, като едновременно с това спазва задължителната минимална учебна програма, зададена от провинцията. Учениците могат да избират в кое училище да учат и полагат всяка година тест, като резултатите се публикуват. Постигнатите резултати се използват за подобряване на преподаването. Успехът на образователната система в Албърта вече се използва като модел и се прилага от училищни бордове в Колорадо Спрингс, Оуклънд и Ню Йорк.

През 1994 година провинцията поема администрирането на данъка върху недвижимите имоти, който финансира училищата. От тогава ставките по този данък първоначално не се променят, а след това следват значителни намаления. През 2006 година ставката е намалена допълнително с 7.6% и в момента тя е 4.8% на \$ 1000 за жилищни имоти и 7.05% за \$ 1 000 за нежилищни имоти. Приходите от тази данък финансират основното образование в Албърта.

Намалените данъчни ставки, комбинирани с повишаване на качеството на образованието е причина все повече канадци за избират Албърта като предпочитано място за живеене, което променя тенденцията за емиграция от Канада към САЩ и стимулира провинциалното правителство да продължава с про-пазарните мерки за насърчаване на икономическия растеж.

Независима Шотландия и ЕС

Красен Станчев

В Шотландия тече обсъждане дали страната би била по-добре икономически, ако е независима. И от Обединеното кралство, и от ЕС. Споровете са стари, поне от 300 години и са показателни за обсъжданията на това „каква трябва да бъде Европа“. През тази година те ще съвпадат и с годишнината от загубата на независимостта през 2007 г., и с общите избори.

Това ще бъдат третите шотландски избори след като през юли 1999 г. бе възстановено законодателното събрание на страната, състоящо се от 129 народни представители (при население от около 5,1 милиона), избрани по смесена система. Обединеното кралство запази примат в определянето на стопанската и паричната политика, данъците и

общественото осигуряване, заетостта и общото регулиране на обществения и стопанския живот. Правата на шотландските избраници са да определят политиката в областта на образованието, здравеопазването, жилищата, транспорта, селското стопанство, туризма и опазването на околната среда, културата и изкуството. За да следва тези политики, шотландският парламент и правителство получават от централното правителство в Лондон годишен превод (викат му „грант“), който сами да разпределят и харчат.

Идеята за независимост

В основата на обосноваването ѝ са няколко известни развития от последните десетина години.

Икономическият растеж е средно с около 1/3 по-нисък в Шотландия след идването на лейбъристите на власт. Иначе казано, стопанството на тази страна е по-близо до поведението на Европа, а не на Великобритания. Министърът на финансите, Гордън Браун, е шотландец и често е обвиняван за това, че е забравил родината си.

Всяка година 25 хиляди млади шотландци напускат страната, търсейки работа някъде другаде. (Приблизително такъв е и ръстът на населението.)

Шотландците е сравняват с Ирландия. Алекс Салмонд – водач на Шотландската народна партия, която се бори за независимост и има съществено представителство в парламента – обича да напомня, че преди 25 години Ирландия е била най-бедната страна „на островите“ и в Европа, а сега – е след шестте най-заможни икономики в света. Защото правителството в Дъблин е намалило данъците, инвестирало е предимно в образование, осигурило е достъп до пазара на ЕС и по този начин е достигнало среден годишен ръст четири пъти по-висок от този на Шотландия.

В резултат от несамостоятелността, твърди народната партия, Шотландия има относително висока спрямо Обединеното кралство безработица (5-6%, за последните десет години).

Съответно се предполага, че, ако страната имаше независимостта да води самостоятелна стопанска и данъчна политика, тя би могла да постигне подобни успехи. Да се предполага обратното, би означавало да се предполага, че Норвегия, Исландия и Ирландия – сравними по дадености и население – са способни да се развиват самостоятелно си по-добре от Европа, а Шотландия не е.

Противоположните аргументи се разработват от шотландските лейбъристи и либерал-демократи, които в момента управляват.

Те е позовават на това, че всъщност загубата на независимостта е била от полза за Шотландия, че големият пазар на кралството и ЕС позволяват да се преодоляват рисковете чрез свободното движение на труд, капитал и знания, както и благодарение на институционалната интеграция първоначално с Обединеното кралство, а през последните тридесетина години и с ЕС. В крайна сметка благодарение на това, казват управляващите, Шотландия преодолява дългогодишната си история на емиграция и упадък на традиционната ѝ промишленост и в момента се радва на най-ниската си историческа безработица, устойчив ръст на икономиката и бизнес услугите.

Противоположно на Шотландия, решенията за независимост на Ирландия, Норвегия и пр. са довели до десетки години на стопански упадък, които бива преодолян едва наскоро, също благодарение на интеграцията с Европа. Лейбъристите и либералите обвиняват националистите и в лицемерие по повод възможните приходи за „националната“ шотландска икономика от експлоатацията на петролните залежи на Северно море: и икономическото отделяне на Шотландия, и възможният съществен дял от въпросните приходи са по-скоро фактор на несигурност и нестабилност в условията на глобализираща се икономика. (Такива са аргументите на Уенди Александър, която е народен представител от лейбъристите и председател на бюджетната комисия в Шотландския парламент.)

За какво става дума и как шотландците успяха да открият преди време съвременния свят?

Както обикновено става при такива дебати за суверенитет, налице е странна смесица от исторически настроения и съвременни заблуди.

Шотландският случай е особен, защото това е страната, която и теоретически, и практически е открила, назовала, обяснила и прокарала в живота свободната търговия и онова, което днес всички определят като „глобализация“.

Спорът за независимостта на Шотландия изкривява и съвременните проблеми на ЕС, и разбирането на собствената история. Така става и в други страни. Затова и опитът да се вникне в същността на нещата може да бъде поучителен.

Когато се търси решение за сравнителните проблеми на Шотландия, действително проблем е невъзможността да се води данъчна и стопанска политика. Но същината на проблема е в централизираната система на Обединеното кралство и засилването на негативните ѝ страни от данъчното унифициране и преразпределението в рамките на ЕС.

Например в областта на облагането на личните доходи и шотландците, и британците изобщо през 2007 г. ще имат правото да ги намалят с 5 225 паунда (около 14 800 лева), което е около 29% от БВП на човек от населението в Шотландия. (Данъчната система на обединеното кралство има различни усложнения и ограничения, на които няма място да се спирам тук.) Ако някой иска в Шотландия гражданите да имат повече работа и по-висок икономически ръст, логично е да се мисли или за намаляване на данъците там, или за увеличаване на прага на личната издръжка (за освобождаване от данъци), или за общо понижаване и опростяване на данъците в кралството. При сегашната система с три равнища на облагане (10, 22 и 40%) и обвързаност на преразпределението чрез социалните привилегии, това е почти невъзможно да стане.

Историята на Шотландия след членството на Великобритания в ЕС е едно от доказателствата, че т.нар. солидарност чрез фондовете на общата селскостопанска политика и тези за регионално развитие не дава съществени резултати, защото различията се запазват въпреки по-големите „права“ на Шотландия за достъп до такива фондове.

И двата примера показват, че всъщност става дума за политически промени, които са доста над и много далеч от представителството на избирателите. В единия случай – това е политиката в Лондон, а в другия – политиката в Брюксел. В първия „унионистите“ – привържениците на обединението с Великобритания, в това число управляващите лейбъристи и либерали – вярват, че нещо е възможно да се направи. За второто равнище, изглежда и те не виждат непосредствени изгледи за успех. Затова и естествено настроения, поддържани и развивани от Шотландската народна партия.

Нека кажа няколко думи и за историята. Когато преди 300 години шотландците взимат решение за обединение в рамките на Великобритания, те печелят от движението на стоки, пари и капитали не само в рамките на днешното кралство, но и на пазарите на северна Америка и морските пътища и територии, контролирани от метрополията.

Те нямат много възможности за политическо съревнование, но това ги кара да се съревноават в областта на приложната философия, наука и в занаятите. Чрез Смит, Хюм, Хътчисън и Фергюсън и няколко други членове на същия приятелски кръг (които живеят доста близо един до друг и често се срещат, за да си говорят на чаша бира) те откриват общата човешка природа и принципите на човешката деятелност за създаване на благосъстояние, които днес са известни като основни начала на икономиката и осъществяването на които е онова, което се нарича глобализация. Изхождайки от тези принципи, те създават съвременната система на образование, подкрепят независимостта на северна Америка, стават основен център на търговията със задморските територии на кралството – първоначално, а след това и със останалия

свят. Техни изобретения са хуманитарното образование и икономиката и философията на здравия смисъл, приложната наука и – заедно с нея – парната машина и корабостроене, свободните пари и банкиране, либерализма и съвременните либерални политически партии.

С отпадането на фискалната самостоятелност на отделните части на кралството, мотивирано от централизираното финансиране на образованието, пенсиите и здравеопазването в началото на ХХ век, опадат и „шотландските“ стопански предимства. Във всичко това става дума не само за „национална“ независимост, но и за свободата на отделния човек да живее, умножава състоянието си и преследва щастиято си, както сам го разбира.

Бахрейн – арабският реформатор

Светла Костадинова

Трудно ни е да повярваме, че в страна от арабския свят е възможна висока степен на икономическа свобода. Все пак, в **Индекса за икономическата свобода 2006** на фондация *Херитидж* Бахрейн заема престижното 25 място. Тя е единствената страна от арабския свят, която попада в групата на преобладаващо свободните страни.

Кралство Бахрейн е архипелаг от 40 острова, разположени на изток от Саудитска арабия с обща площ от 720 кв.км. Населението е около 688 345, от които 34% са чужденци. През 2002 година е приета нова конституция, която превръща страна от абсолютна монархия в конституционна. Въпреки че повече от 2/3 от местното население е от Шиитите, управляващото семейство, повечето членове на правителството и важните корпоративни мениджъри са представители на Суните.

След получаване на независимостта си от Великобритания през 1971 година Бахрейн развива една от най-прогресивните политически системи. Въпреки това, официални политически партии няма тъй като са забранени, но съществуват политически общества, които подлежат на одобрение от 2001 година насам, а от юли 2005 година могат формално и да се регистрират.

Добивът на перли е заменен от петрола като основен доход след 1930 година и преработката му осигурява около 76% от приходите на правителството. Бахрейн е най-бързо растящата икономика в Персийския залив. За 2005 година икономическият растеж е 5.9%, а БВП на глава от населението е около \$ 20 500.

Бахрейн инвестира внушителна част от приходите си от петрол в образователната система. Образованието не е задължително, но е безплатно за всички (местни и чужди граждани), включително и висшето образование, и затова нивото на записване в началните и средни училища е сред най-високите в региона.

Приблизително 89% от заетите са в частния сектор, но заплащането е само около 30% от това в публичния сектор. Правителството решава да насърчи заетостта на местните граждани като наема в публичния сектор единствено бахрейнски граждани, т.н процес на „бахрейнизация“. В резултат, публичния сектор нараства значително и вече е много трудно да се поддържа добро заплащане. Получава се затворен кръг, от който правителството се опита да излезе - доброто заплащане на местните граждани в публичната сфера премахва всякакви стимули те да преминат към частния сектор. Междувременно, частният сектор разчита на евтина, по-ниско квалифицирана и неограничена по размер работна ръка от чужбина и няма стимули да повишава работните заплати. Продуктивността в частния сектор е около 1/3 от нивата в САЩ, а тъй като бахрейнците, заети в публичния сектор живеят с мисълта, че добре платената работа е запазена за тях нямат стимули и за повишаване на производителността си, което от своя страна води до спад на този показател и в публичния сектор. Програмата

за реформи на правителството от 2004 година предвижда изравняване на заплатите в частния и публичен сектор за да се предостави избор на местните граждани да навлязат в частния сектор.

Защо Бахрейн е изключителна?

Бахрейн е първата страна, открила петрол в Персийския залив.

Правителството решава да диверсифицира икономиката за да намали зависимостта си от петролните залежи, които се очакват да се изчерпят до 10-15 години като насърчава чуждестранните инвестиции.

В Бахрейн няма:

- корпоративен данък за повечето компании.

Данък върху приходите се начислява само на компаниите, които се занимават с добиването, производството или преработката на петрол като ставката е 46%.

- данък върху личните доходи
- данък върху наследствата
- данък върху капиталовите печалби
- ДДС
- данък върху дивидентите
- никакви данъчни преференции

Социалните осигуровки са в размер на 3% от заплатата за чуждестранните работници и се заплащат от работодателя. За местните работници ставката на осигуровките е 15% (10% за сметка на работодателя и 5% за работника). Средствата от осигуровките покриват разходите за здравеопазване и образование

В Бахрейн няма минимална работна заплата, макар че според различни информации има обсъждания за въвеждането ѝ.

Кралството е първата страна в залива, която либерализира телекомуникационния си пазар през 2004 година. През 2003 година се приемат правилата за приватизация в страната като първата сделка е приватизирането на малката автобусна система в страната.

Структурните реформи продължават, макар и с позабавени темпове. Бахрейн е всепризнатия финансов център в региона. Той привлича също така и ислямските банкери, за които има осигурена институционална и законова рамка чрез създаването на Център за управление на ликвидността на ислямските банки през 2001 година, Международна ислямска рейтингова агенция през 2002 година и Ислямски международен финансов пазар през 2002 година.

Туризмът е важна част от икономиката, като инвестициите в инфраструктурата подпомагат това развитие. Част от инвестициите са под формата на създаване на изкуствени островни курорти чрез публично-частно партньорство.

Търговският баланс е положителен и достига 12% от БВП. Тъй като бюджетът се планира в зависимост от цените на петрола и то на нива умилено по-ниски от очакваните, бюджетните излишъци не са изключение в последните години.

Процесът на децентрализация е започнат през 2002 година с въвеждането на общините като териториална единица, но резултатите не са обнадеждаващи. Причината от една страна е "младият" закон, а от друга страна липсата на ангажимент от някои от хората, които са натоварени да провеждат самия процес. Например, повечето местни общности не изпращат най-добрите си представители в общинската администрация тъй като не вярват, че те ще се занимават с нещо сериозно. Процесът обаче продължава и управниците правят допълнителни промени за да ускорят процеса.

Всички факти показват, че Кралство Бахрейн прилага интегриран подход за реформи от 2001 насам, като програмата за реструктуриране ще надмине очакванията и на най-смелите наблюдатели. Промените в икономически и политически план са много по-дълбоки от тези в съседните страни като Катар, Оман и ОАЕ. Може би именно защото сравняваме Бахрейн с по-малко свободни страни тя ни изглежда просперираща. Но също така е напълно възможно и управляващите наистина да са осъзнали, че реформите са единствения правилен път за дългосрочно благоденствие, защото петролът ще свърши някой ден и тогава единствено хората ще са капитала на кралството.